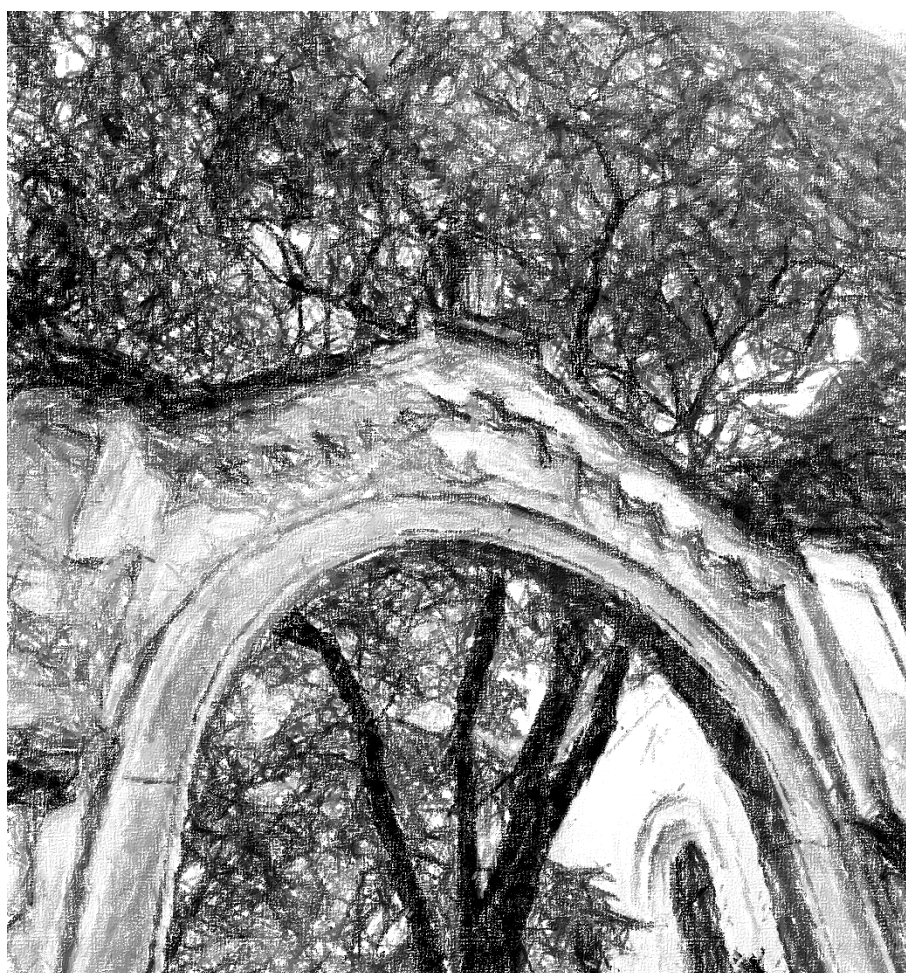

REŠTAURÁTORSKÝ VÝSKUM A NÁVRH NA REŠTAUROVANIE

**Vstupná brána (pre vozy) so sochou sv. Ondreja č. ÚZPF 279/3 a
kaplnka prícestná 279/4**

Bratislava

Október-november 2020

OBSAH

1. Úvod	str. 3
2. Základné údaje o akcii	str. 4
3. Základné údaje o pamiatke	str. 5
4. Opis kaplnky	str. 6 -13.
5. Reštaurátorský výskum	str. 14.
5.1 Charakteristika výskumu	str. 15.
5.2. Vizualny výskum	str. 16.
5.3. Sondážny výskum	str. 17.
5.4 Výskum jednotlivých zložiek	str. 17.- 23.
Jednotlivé sondy	str. 24. - 32.
6. Vyhodnotenie výskumu	str. 33.- 35.
7. Návrh na reštaurovanie	str. 36.- 38.
7.1. Ideový zámer reštaurovania	
7.2. Hlavné zásady reštaurovania	
7.3. Navrhovaný postup a technológia reštaurátorských prác	
- Prílohy	str. 39.
Grafická príloha a Fotodokumentácia	str. 40.
Súčasnú foto	str. 41. -45.
Statický posudok	str. 46. – 55.
Legislatívne prílohy KPU	str. 56. -60.
Osvedčenie	str. 61.

1. ÚVOD

Predkladaná reštaurátorská dokumentácia spracovaná Mgr. art. Ján Fečo člen Komory Reštaurátorov., v zmysle § 33 Zákona č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu a v zmysle § 5 jeho vykonávajúcej vyhlášky MK SR č. 16/2003 Z.z. Autor reštaurátorského výskumu a zároveň spracovateľ Návrhu na reštaurovanie je v zmysle Zákona NR SR č. 200/94 Zb. o Komore reštaurátorov členom Komory, so špecializáciou na reštaurovanie S1- Reštaurovanie drevených polychrómovaných sôch, drevených oltárnych architektur a drevených architektonických článkov v nadväznosti na historickú architektúru, S6- Reštaurovanie kamenných polychrómovaných sôch, kamenných architektonických článkov, muriva a nadväzujúcich omietok v interiéroch a exteriéroch objektov historickej architektúry, S11 - Reštaurovanie štukových architektonických článkov a súvisiacich omietok v interiéroch a exteriéroch objektov historickej architektúry.

Podkladom pre spracovanie predkladanej reštaurátorskej dokumentácie bolo rozhodnutie orgánu štátnej správy – KPÚBA-2019/15867-2/61298/FAN, Bratislava 17.07.2019.

Reštaurátorský výskum bol realizovaný október - november 2020.

2. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O AKCII

Názov akcie: Reštaurátorský výskum a Návrh na reštaurovanie Vstupná brána (pre vozy)

so sochou sv. Ondreja a kaplnka prícestná,

Vlastník kultúrnej pamiatky: Rímskokatolícka cirkev – farnosť Bratislava – Blumentál,
Vazovova 8, 811 07 Bratislava 1 ,

Investor: vlastník,

Dodávateľ reštaurátorských prác: Mgr. art. Ján Fečo,

Štátny pamiatkový dohľad: Krajský pamiatkový úrad Bratislava

3. ZÁKLADNÉ ÚDAJE O KULTÚRNEJ PAMIATKE

Unifikovaný názov: Brána (so sochou), kaplnka prícestná,

Bližšie určenie: sv. Ondrej,

Č. ÚZPF: 249/3, 249/4,

Adresa: Ul.29.augusta, Ondrejský cintorín

Stará adresa: Ul.29.augusta, Ondrejský cintorín, Szt.András temető, Andreas Friedhof (pred 1918)

Vlastník: Rímskokatolícka cirkev – farnosť Bratislava – Blumentál, Vazovova 8, 811 07,
Bratislava 1 ,

Správca: Hlavné mesto SR – Bratislava, Primaciálne Nám.1, Správa Ondrejského cintorína
Marianum m.p.

Svätoplukova 1, 821 09, Bratislava,

Parcelné číslo: 9781/1,

Zaužívaný názov PO: brána pre vozy, hlavná brána

Datovanie: architektúra - po polovici 19.st. (na základe formálnych znakov)

Dvojkřídlová brána – koniec 19., zač.20.st.(podľa použitých motívov)

Sloh: klasicizmus neskorý, 1830 (vročené na tabuli osadenej pod sochou na V fasáde)

Autor: pravdepodobne Feiglerovci

Materiál, technika: murovaná architektúra, tehla, ložná makta, margarinský vápenec, socha –
pieskovec, tesanie

Situovanie: Brána so sochou sv.Ondreja stojí S od kostola Povýšenia sv. Kríža na ulici
29.augusta. Slúžila pôvodne ako vstup pre vozy

Pamiatkový dohľad: Krajský pamiatkový úrad Bratislava,

4, Opis pamiatky,

Ondrejský cintorín je historický cintorín nachádzajúci sa v Bratislave, v mestskej časti Staré Mesto na Ulici 29. augusta. Patrí k najstarším bratislavským cintorínom. Založený bol v roku 1784 a pôvodne patril mestskej farnosti svätého Martina. Pochovávalo sa na ňom až do päťdesiatych rokov 20. storočia, v súčasnosti sa tu pochovávajú ľudia iba výnimočne (napr. herec Július Satinský). 8. decembra 1988 bol cintorín vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Rozloha cintorína je približne 6 ha.

Cintorín založili namiesto pôvodného staroondrejského cintorína (*Cintorín svätého Ondreja*), ktorý bol v tom čase už preplnený. Tento starý cintorín sa nachádzal na Heydukovej a Hollého ulici v Bratislave.

V roku 1966 bolo na ňom evidovaných 15 000 náhrobkov. V časoch socializmu, teda po roku 1948, však cintorín začal postupne chátrať.

V rokoch 1976 – 1980 sa uskutočnila rekonštrukcia cintorína, ktorej cieľom bolo premeniť cintorín na mestský park, no mala skôr negatívny dopad. Pri tejto rekonštrukcii sa zmenšil počet náhrobných kameňov a krýpt (mnohé z nich boli zničené, vrátane ich podzemných častí), bol čiastočne zbúraný obvodový múr a na niektorých miestach bol nahradený betónovým múrom, na ktorom sa nachádzajú zamrežované otvory. Rekonštrukcia sa dotkla aj rastlínstva na cintoríne – mnohé stromy a okrasné dreviny boli spílené. Následkom týchto úprav bolo to, že na cintorín prenikal väčší dopravný hluk.

Na území cintorína sa nachádza gréckokatolícky Chrám Povýšenia vznešeného a životodarného kríža, ktorý od roku 2008 slúži ako katedrála Bratislavskej eparchie. Postavili ho v roku 1861 podľa projektu I. Feiglera ml. a pôvodne to bola *Kaplnka svätého Ondreja* latinského obradu, gréckokatolícka cirkev ho používa od r. 1972. Autorom mnohých náhrobkov na cintoríne je sochár A. Rigele. Architektonické prevedenie jednotlivých hrobov, krýpt a náhrobkov je odlišné. Časť z nich bola postavená v štýle novorenesancie, časť v štýle novogotiky a tiež tu nájdeme aj klasicistické prvky.

Brána so sochou sv. Ondreja stojí S od kostola Povýšenia sv. Kríža na ulici 29. augusta. Slúžila pôvodne ako vstup pre vozy. Popis PO: Objekt tvoril symetricky stavaný celok s krátkymi, bočnými úsekmi múrov. Kým severný múr zasahuje do záveru (západnej steny) pohrebnej kaplnky rodiny Müller, južný úsek (bližšie ku kostolu) zanikol stavbou klasicistickej kaplnky, pôvodne stojacej na neďalekej Dunajskej ul. V strednej osi je otvorený vstup s oblúkovým záklenkom rámovaný kamenným ostením. Ostenie zo strany uličnej fasády je profilované (oblý profil – hladký pás – odsadený oblý profil), zo strany cintorína je bez členenia. Ornametika na dvojkrídlovej, dnuotváravej kovanej/liatinovej? brány využíva gotizujúce motívy. Základný pravouhlý rám je horizontálne členený do piatich pásov (vertikálne do troch) 1/ V šiestich na výšku stavaných obdĺžnikových poliach v dolnom páse sa opakuje motív menšieho obdĺžnika, „zaveseného“ v strede poľa šiestimi krátkymi tyčami (diagonálnymi, vybiehajúcimi z rohov a vodorovnými zo stredov dlhších strán) ilúzia hĺbkyperspektívy, fazetovania. 2/ V druhom páse zospodu sa v troch štvorcových rámoch uplatňuje opakujúci sa motív štvorlistu vpísaného do kruhu. V strede štvorlistu je ďalší kruh. 3/ Strednú,

vertikálne pozdĺžnu časť vyplňajú štíhle valcové profily s trojitým prstencom v strede. Tyče sú v dolnej ako aj hornej časti spojené oblúčikmi. 4/ Štvrtý pás je vertikálne delený do troch štvorcových rámov. Rámy členia diagonálne tyče, na ktorých je upevnený menší štvorec. V strede štvorca je kruh rozšírený o štyri, do križa stavaným mikosoštvorcovými útvarmi/šípkami. V ráme je ďalší, diagonálne otočený štvorec, ktorého vrcholy sú vždy v strede strán rámu. 5/ vrchný pás je tvorený sledom šiestich štvorlistov/kvadrilobov vpísaných do kruhov (dva v jednom na šírku stavanom pravouhlom poli). Rám brány korunuje pás obrátených oblúčikov. Stredové tyče vertikálne deliace rám do troch polí sú prevýšené a ukončené kuželmi s dvomi prstencami. Brána má čierny náter, materiál v dolných častiach koroduje. Pilieri po stranách brány sú dvojúrovňové: plochu piliera nad soklom ohraničuje predstupujúci hladký obdĺžnikový rám (bez profilácie). Pilier nemá samostatnú hlavicu – tá je iba naznačená obdĺžnikovým poľom s nábehom k rímse. Rímsový pás je úzky, profilovaný v hornej časti úzkymi lištami. Pilier nad rímso pokračuje hranolovou nadstavanou časťou. Čelná stena nadstavby má taktiež dolnú soklovú časť a vnútornú plochu strednej časti s predstupujúcim omietkovým rámom. Na vrchole piliera je kvadratický útvar – navrhnutý zrejme ako podstavec pre ďalšiu sochu. Bránu završuje trojuholníkový štít s pravouhlým výstupkom – základňou pre sochu. Vonkajší obvod štítu kopíruje rímsový pás prechádzajúci z bočných pilierov. Po vnútornej strane štítu sa tiahne stupňovitý zuborez nesený konzolami. Čelná plocha zachovaného severného bočného múru je členená obdobne ako piliere. Strednú, takmer štvorcovú plochu s hladkým soklom a lizénovým rámom ohraničuje na južnej strane vnútorný, na severe vonkajší pilier. Fasáda brány zo strany cintorína je hladká, širší omietkový pás iba pod korunnou rímso štítu a vnútorných pilierov. Pod štítom sa nachádza obdĺžniková doska s vročením 1830. Silne poškodená pieskovcová skulptúra sv. Ondreja stojí na kvadratickom podstavci uloženom na vrchole štítu brány. Mužská postava zachytená v dynamickom (špirálovitom, serpentinata) natočení podopiera svoj atribút, kríž v tvare „X“ (ondrejský) stojaci po jeho pravej strane. Predstupujúca pravá noha je ulomená (zachované len torzo stehennej časti), ľavú zakrýva dlhá drapéria spadajúca od pravého pleca figúry k jeho pásu a k podstavcu. Pod ľavým bokom sa vytvára výrazný dvojnásobný miskovitý záhyb, kým látka spadajúca z pliec po pravej strane – medzi krížom a postavou apoštola - vytvára dlhú kaskádu. Črty tváre s dlhými vlasmi a bradou sú znejasnené eróziou materiálu, pohľad svätca smeruje hore.

Stav: - brána 3 (narušený) Vlhnutie muriva a následné oddelovanie veľkých plôch omietky od podkladu (čelná štítová časť, vrchná časť pilierov, sokel), znečistenie kamenárskych prvkov. Korózia dolných častí brány. - socha 3 (narušený) Erózia materiálu a úbytok hmoty (ľavá noha), znejasnenie modelácie. Špecifikácia pamiatkových hodnôt: Brána je nositeľom výtvarnej, architektonickej, sochárskej a umelecko-remeselnej hodnoty a hodnoty autenticity. Je nedeliteľnou súčasťou jedného z najstarších mestských cintorínov. Predmetom ochrany je architektúra brány, socha sv. Ondreja a dvojkřídlová brána. Architektonické a výtvarné prvky - architektonické a tvaroslovné prvky - socha sv. Ondreja Umelecko-remeselné súčasti Dvojkřídlová kovaná brána

Zhodnotenie významu: Brána Ondrejského cintorína predstavuje komplexné dielo zahŕňajúce okrem architektonickej aj zložku sochársku a umeleckoremeselnú. Všetky tieto súčasti sa vyznačujú vysokou výtvarnou kvalitou svedčiacou o jednotnom návrhu. Na základe istých formálnych znakov a porovnaní možno usúdiť, že brána je dielo bratislavských staviteľov Feiglerovcov. (Ignác Feigler ml. bol autorom cintorínskeho kostola); tento

predpoklad však bude nutné v budúcnosti overiť hlbším bádáním. Socha sv.Ondreja je aj napriek existujúcemu stavu príkladom kvalitnej exteriérovej sochárskej práce čerpajúcej z barokových predlôh. Autor sochy nám nie je známy (predpoklad vzniku v niektorej z miestnych kamenosochárskych dielní – Rumpelmayer?) Jednopodlažná, murovaná stavba na obdĺžnikovom pôdoryse ukončenom polygonálnym záverom. Hlavnú, jednoosovú fasádu po stranách ohraničujú široké pilastre bez sokla a pätky, s hladkým driekom a jednoduchou rímsovou hlavicom. V strednej osi priečelia je brána s oblúkovým záklenkom. Kovová brána je dvojkrídlová, von otváráva. Rámy krídel sú v dolnej polovici vyplnené plnými platňami, pred ktorými sú v dolnej, vertikálnej ploche rady valcových profilov, kým v horných, horizontálnych poliach sú na stred umiestnené. Hornú polovicu tvoria rady valcových profilov ukončených šípami. Oblúkový záklenok vyplňajú radiálne stavané tyče prepájané po obvodě oblúčikmi. Plochu strednej časti čelnej fasády pokrýva hladká pásová rustika. Nad hladkým prekladom sa nachádza tympanón, s úzkou lištou po obvodě, bez reliéfnej dekorácie vnútorného poľa. Horná, čelná plocha tympanónu je oplechovaná. Interiér kaplnky tvorí priestor na pôdoryse oválu, zaklenutý kupolovou klenbou. Steny priestoru sú bez členenia. Na čelnej strane je zavesená farebná kópia mariánskej ikony. Pod obrazom je umiestnený stôl pre kvety. Bočné fasády a fasáda polygonálneho záveru sú hladko omietnuté, s nízkym soklom, ukončené predstupujúcou korunnou rímsovou obiehajúcou po obvodě stavby. Bočné fasády sú bez okenných otvorov. Nad rímsovou obieha plechový odkvap. Náter fasád je svetlo žltý (plochy) a biely (rímsy, pilastre, obvodové lišty tympanónu). Kaplnka je zastrešená nízkou sedlovou strechou s plechovou krytinou. Stav: 3 (narušený) Vlhnutie muriva, oddeľujúca sa omietka (dolné partie čelnej fasády a apsidy) Opadávajúce plochy farebného náteru. Poškodenie omietkovej rustiky.

Špecifikácia pamiatkových hodnôt: Kaplnka je nositeľom výtvornej hodnoty (architektonickej, sochárskej a umelecko-remeselnej) a hodnoty autenticity. Architektonické a výtvorné prvky: architektonické a tvaroslovné prvky Umelecko-remeselné prvky - dvojkrídlová kovová brána s mrežovou výplňou Zhodnotenie významu: Kaplnka je príkladom drobnej, klasicistickej sakrálnej architektúry.

Literatúra: OBUCHOVÁ, Viera: Ondrejský cintorín. Bratislava 2004, s.32-33.

Peter Buday, Bratislava, 10/2008

Opis kaplnky pricestnej,

Kaplnka je situovaná severne od kostola Povýšenia sv.Kríža. Pôvodne stála na rohu Dunajskej a dnešnej Páričkovej (?) ulice, odkiaľ bola prenesená na dnešné miesto vedľa hlavnej brány Ondrejského cintorína. Čelná fasáda objektu je orientovaná doul.29 .augusta. Jednopodlažná je murovaná stavba na obdĺžnikovom pôdoryse ukončenom polygonálnym záverom. Hlavnú, jednoosovú fasádu po stranách ohraničujú široké pilastre bez sokla a pätky, s hladkým driekom a jednoduchou rímsovou hlavicom. V strednej osi priečelia je brána s oblúkovým záklenkom. Kovová brána je dvojkrídlová, von otváráva. Rámy krídel sú v dolnej polovici vyplnené plnými platňami, pred ktorými sú v dolnej, vertikálnej ploche rady valcových profilov , kým v horných, horizontálnych poliach sú na stred umiestnené.....doplniť Hornú polovicu tvoria rady valcových profilov ukončených šípami. Oblúkový záklenok vyplňajú adialne stavané tyče prepájané po obvodě oblúčikmi. Plochu strednej časti čelnej fasády pokrýva hladká pásová rustika. Nad hladkým prekladom sa nachádza tympanón, s úzkou lištou po obvodě, bez reliéfnej dekorácie vnútorného poľa. Horná, čelná plocha tympanónu je

plechovaná. Interiér kaplnky tvorí priestor na pôdoryse oválu, zaklenutý kupolovou klenbou. teny priestoru sú bez členenia. Na čelnej strane je zavesená farebná kópia mariánskej ikony. Pod obrazom je umiestnený stôl pre kvety. Bočné fasády a fasáda polygonálneho záveru sú hladko omietnuté, s nízkym soklom, ukončené predstupujúcou korunnou rímsou obiehajúcou po obvodě stavby. Bočné fasády sú bez okenných otvorov. Nad rímsou obieha plechový odkvap. Náter fasád je svetlo žltý (plochy) a biely (rímsy, pilastre, obvodové lišty tympanónu). Kaplnka je zastrešená nízkou sedlovou strechou s plechovou krytinou.

Cintorín a mesto:

Príbeh bratislavských cintorínov

Vzácné zachované skicáre Ignatza Feiglera ml., jedného z najvýznamnejších architektov Bratislavy v 19. storočí, prezrádzajú popri rozmanitej typologickej a štýlovej skladbe zobrazovaných objektov aj autorov záujem o tému sepulkrálnej (náhrobnej) architektúry. Akvarely a kresby ceruzou zachytávajúce rôzne typy náhrobkov, kaplniek a náhrobných stavieb, zhotovené ešte počas štúdií budúceho architekta v Mníchove a Berlíne, neskôr poslúžili ako vzory pre návrhy funebrálnej (pohrebnej) architektúry na bratislavských cintorínoch. Diela I. Feiglera ml., ktorého tvorba sa okrem štýlovej mnohorakosti, oscilujúcej medzi antickou a romantickou inšpiráciou, vyznačovala aj mnohokonfesionálnosťou, nájdeme na Ondrejskom cintoríne, ale i na evanjelickom Cintoríne pri Kozej bráne. Oba tieto cintoríny patria popri Podhradskom – Mikulášskom a neďalekom Židovskom ortodoxným cintoríne k najstarším dodnes zachovaným na území Bratislavy. Ich vznik a štýlovo-typologický charakter formovalo predovšetkým 19. storočie, keď nielen tvorcovia sepulkrálnej architektúry – architekti, stavitelia, umelci či remeselníci, ale aj samotní objednávateľia zanechali výraznú stopu v kultúrnom a stavebnom obraze mesta aj pre ďalšie generácie.

Z histórie pochovávaní:

Pieta, posvätno, sentiment, symbolické posolstvá a asociácie, zvečnenie pamiatky zosnulých, sláva rodu i jednotlivca, ale aj istá potreba reprezentácie viedli oddávna k výstavbe rôznych typov funebrálnej architektúry. Zaujímavý pohľad na tento fenomén v našom prostredí ponúkajú spomenuté bratislavské cintoríny, tvoriace neoddeliteľnú súčasť urbánnej štruktúry mesta. Ich urbanistický a prírodno-krajinársky kontext, architektonicko-typologická i konfesijná rozmanitosť, štýlová pluralita či spôsob umeleckého stvárnenia sa v priebehu času menili. Prvý bratislavský kresťanský cintorín vznikol na hradnom návrší okolo polovice 9. storočia (Horváth, 1970), ale nárast obyvateľov v Podhradí i v meste vyvolal potrebu zriaďovania ďalších pohrebných miest. V bezprostrednom okolí predchodcu Dómu sv. Martina a v blízkosti hradieb v miestach Kostolíka sv. Mikuláša na Podhradí vznikli v ranom stredoveku dva cintoríny – sv. Martina a sv. Mikuláša. Stredoveký pôvod mali aj dnes už zaniknuté predmestské cintoríny okolo farských kostolov sv. Michala a sv. Vavrinca (Laurinca) z 13. a 14. storočia. Odstránili ich v časoch tureckého nebezpečenstva, ale na Laurinskom cintoríne sa pochovávalo ešte počas morovej epidémie r. 1679, keď v Bratislave zomrelo 12 000 obyvateľov. Cintorín definitívne zlikvidovali až r. 1774 v súvislosti s búraním mestských hradieb. Okrem cintorínov v bezprostrednej blízkosti kostolov sa v stredovekej Bratislave

pochovala aj priamo v kostoloch, resp. v kláštorňoch areáloch. Významným duchovným, príslušníkom panovníckych a šľachtických rodov to umožňoval Nantský edikt (1598). Od stredoveku si šľachtické rody zabezpečovali privilegované postavenie prostredníctvom pochovávaní svojich predkov v súkromných kaplnkách, ktoré boli súčasťou dispozície kostola, alebo boli ku kostolu pristavané zboku. Stredoveké kresťanské zvyklosti vytvárania cintorínov a náhrobných architektur v tesnej blízkosti farských kostolov alebo v areáloch kláštorov a nemocníc pretrvávali na území Bratislavy až do druhej polovice 18. storočia. Pohreby boli súčasťou života komunity v rámci uzatvoreného organizmu mesta a pohrebné miesta sa z kapacitných dôvodov iba obnovovali na nezmenenej

výmere. Dlhú prežívala schéma stredovekého usporiadania cintorína, ktorú tvoril obyčajne kostol (kaplnka, káner), márnica, plocha s hrobmi a ohrada areálu. Komornejší charakter mali cintoríny, ktoré vznikali pri nemocniciach a chudobincoch. Na nich neboli žiadne okázalé pohrebné kaplnky či honosné náhrobky, iba jednoduché, smutno-strohé hroby chovancov, pacientov či neznámych obetí morových epidémií. Takýto typ v Bratislave reprezentoval lazaretský Cintorín sv. Jozefa situovaný pri mestskom špitáli a chudobinci v oblasti nárožia Lazaretskej a Dunajskej ulice. Podobný koncept mal vonkajší lazaretský cintorín (založený po r. 1713) v miestach Grösslingovej a Dunajskej ulice, resp. Jánsky – bývalý Valónsky cintorín (po r. 1621, v miestach dnešnej Fakulty chemickej a potravinárskej technológie STU). Oba nadobudli charakter morových pohrebísk a neskôr zanikli. Pri vzniku nových cintorínov sa popri sociálnej diferenciácii postupne dostávala do popredia i otázka konfesijnej príslušnosti. Evanjelici získali na cintorínske účely prvý pozemok na mieste bývalého Michalského cintorína pri Michalskej bráne. Prvý pohreb na tzv. starom evanjelickom cintoríne sa konal 28. septembra 1682. Členov významných evanjelických rodín tam pochovali až do r. 1783 (Horváth, 1970). Podobne aj Židia, ktorí boli oddávna integrálnou súčasťou demografickej skladby Bratislavy a spoluvytvárali jej stavebné dejiny, si zakladali svoje cintoríny už od stredoveku. Predpokladá sa, že stredoveký cintorín z r. 1670 sa nachádzal v lokalite nového židovského cintorína na Podhradí (Horváth, 1970). Na tomto cintoríne sa pochovala až do r. 1845. V jeho susedstve si neskôr založili svoje cintoríny aj príslušníci ortodoxnej a neologickej židovskej náboženskej obce.

V duchu nových nariadení a predpisov Prelomovým obdobím formovania funebrálnej architektúry a cintorínskych komplexov v meste sa stalo 18. a 19. storočie. Duch osvietených reforiem, ako aj meniace sa filozoficko-etické názory na smrť a rituály s ňou spojené sa odrazili v zriaďovaní pohrebných miest ako krajinárskych záhrad a lesných cintorínov. Prakticky už na začiatku novoveku sa objavili myšlienky spájania smrti s prírodou, na čo reagovala architektúra budovaním sentimentálnych pohrebných stavieb vo voľnej prírode – na Slovensku tieto podnety našli reflexiu vo výstavbe rodinných hrobiek aristokratických rodov, ktoré sa však stavali vo väzbe na vidiecke šľachtické sídla (Lukáčová, Pohaničová, 2008). Z typologického hľadiska sa v mestskom prostredí uplatnili zväčša dva typy cintorínov – areál na spôsob monumentálneho cintorína s pravidelne usporiadanou sieťou uličiek, lemovaných honosnými hrobmi s náhrobkami a hrobkami na spôsob kaplniek i mauzóleí, doplnených vysadenými krami a kvetinami, – a tzv. elyzejské pole, kde boli monumentálne hrobky a hroby s náhrobkami situované pozdĺž malebne sa vinúcich chodníkov a alejí, budovaných podľa vzoru anglických parkov. Takéto novoveké cintoríny nachádzame aj na území Bratislavy. Zakladali ich v druhej

polovici 18. storočia v okrajových častiach mesta, pretože Uhorská kráľovská miestodržiteľská rada v Bratislave už r. 1741 prikázala zrušiť z hygienických dôvodov všetky vnútro-mestské cintoríny a krypty. Nariadením Jozefa II. z r. 1784 sa zakázalo pochovávanie v kostoloch, okolo kostolov, ako aj v obci v rámci celej monarchie. Cintoríny sa museli zriaďovať *extra muros*. Prísnosť tohoto opatrenia zmiernil doplnkový dekrét z r. 1791, ktorý príslušníkom starých šľachtických rodov povoľoval pochovávanie do súkromných hrobiek na vlastnom pozemku. Vyhlásená náboženská rovnosť sa prejavila v zakladaní katolíckych a evanjelických cintorínov, ale za istý poplatok mohol byť na novodobých cintorínoch pochovaný ktokoľvek. Defilé architektonických štýlov, umeleckých foriem i ľudských osudov – Ondrejský cintorín Patrocínium sv. Ondreja spolu so sv. Michalom a sv. Mikulášom patrilo k najčastejším v súvislosti so sepulkrálnou (náhrobnou, náhrobníkovou) architektúrou, Bratislava nebola výnimkou.

Cintorín sv. Ondreja stál pôvodne vedľa kláštora alžbetínok, avšak r. 1791 pozemok rehoľa odkúpila a cintorín sa zmenil na záhradu. Dnešný Ondrejský cintorín, predstavujúci najtypickejší súbor funebrálnej architektúry 19. storočia

v Bratislave, vznikol okolo r. 1784 za záhradou paláca grófa Johanna Goberta z Aspremontu. O jeho lokalizácii sa po prvý raz dozvedáme z plánu mesta Bratislavy z r. 1820, kde sú zobrazené prvé dve fázy jeho vývoja. Do začiatku 20. storočia sa plocha cintorína zväčšila až sedemkrát. Na mapovom podklade je

čitateľný jeho nepravidelný lichobežníkový pôdorys s dvojicou krížov a pôvodnou rozlúčkovou kaplnkou a márnicomou prislúchajúcou prvej stavebnej etape, a novou márnicomou, postavenou po rozšírení cintorína. Ohradzoval ho vysoký kamenný múr, pozdĺž ktorého vznikali náhrobky i rodinné hrobky šľachty, mešťanov, umelcov či významných politických i kultúrnych osobností mesta. Pri západnom múre postavili podľa projektu I. Feiglera ml. ústrednú cintorínsku kaplnku – Kostol Povýšenia Svätého kríža (1861 – 1862). Kresby, ktoré slúžili ako inšpirácia pri jeho návrhu v duchu *rundbogenstil*, nájdeme v spomenutom Feiglerovom skicári. Samotný objekt zachytávajú aj ďalšie mapové podklady (1873, 1894), z ktorých je už zrejmý priamočiary systém cestičiek a alejí deliacich cintorín na niekoľko rôzne veľkých okrskov. Podľa údajov historika T. Ortvoja z r. 1904 mal Ondrejský cintorín na začiatku 20. storočia rozlohu až 11 532 štvorcových siah (Obuchová, 2004). Napriek redukcii hrobových miest sa dodnes zachovali mnohé voľne stojace náhrobky, v menšom počte krypty, či kryptové kaplnky s vysokou umelecko-historickou hodnotou. Z hľadiska inšpirácií prevažujú antické i stredoveké motívy. Jedným z najstarších je klasicistický náhrobok Friedricha Grawa († 1790), c.-k. generála. Ale ešte aj na rozhraní 19. a 20. storočia boli v móde neoklasicistické náhrobky. K umelecky najhodnotnejším

patrí náhrobok Julianny Edle von Klempa († 1893), nesúci podobu piliera s nápisovou tabuľou a krížom, po bokoch s plastikou ženy držiacej kotvu a postavou

putti, zvierajúcou srdce opierajúc sa o rodový erb. Barokovo-klasicistickú kaplnku s nárožnými pilastrami a tympanónom nad vchodom si dali postaviť v 2. pol. 19. storočia aj bohatí obchodníci a vlastníci textilií Wachtlerovci. Romantizmus sa odrazil prevažne v podobe neogotických prvkov. Rozvetvená rodina staviteľov a architektov Feiglerovcov má na Ondrejskom cintoríne neogotický náhrobok. Pochovaný tu bol I. Feigler st. († 1847) a jeho synovia Ignatz ml. († 1894) i Karl († 1896). Neogotickú formu má aj náhrobok významných bratislavských kamenárov a staviteľov Rumpelmayerovcov. Bratislavská mestská rada dala r.

1844 postaviť romantický náhrobok i populárnemu cestovateľovi Karolovi Jettingovi (†1790). Aj secesia zanechala na

Ondrejskom cintoríne nezmazateľnú stopu, k najcennejším dielam možno zaradiť náhrobok Maničky Kchytulovej (†1908) či stélu nad hrobom Emilie Teply († 1911), ako i hrob lekára Huga Schmidta († 1912), dielo známeho sochára Roberta Kühmayera. Veľké množstvo tamjších náhrobkov zhotovil aj Alojz Rigele. Keď sa snúbi pieta, umelecký zámer i liečivé ticho prírody – Cintorín pri Kozej bráne Panoptikum významných osobností spojených s historickým a kultúrno-spoločenským dianím Bratislavy ponúka aj evanjelický Cintorín pri Kozej bráne. Sú tam pochovaní aj kazatelia, učitelia a profesori evanjelického lýcea, ako aj jeho dobrodinci. Cintorín založili na pozemkoch, ktoré evanjelická

cirkev a. v. zakúpila r. 1783. Bola to výhodná poloha na vtedy ešte nezastavanom území Palisád, neďaleko spomínaného prvého evanjelického cintorína, umožňujúca perspektívny rozvoj areálu aj v 19. storočí. Na mapovom podklade z r. 1820 je to čitateľné, okrem toho vidno, že ohradený cintorín tvorili dva celky.

Hneď pri vstupe stála márnica a ústredne umiestnený kríž, schody prekonávali rozdielnu úroveň terénu oboch častí, pokrytých nepravidelne rozmiestnenými náhrobkami medzi solitérnou vegetáciou (Obuchová, Holčík, 2006). Z hľadiska štýlového aj tu nachádzame rozmanitú zmes náhrobkov a hrobiek s antickou i romantickou inšpiráciou. Zrkadlil sa v nich status objednávateľa, ale aj dobový individuálny vkus, pretavený do diel významných tvorcov. Na rozdiel od katolíckych cintorínov, hroby, náhrobky a kaplnky na evanjelickom cintoríne boli skromnejšie. Architektonická forma dominovala nad umeleckým výrazom. Aj tu sa možno stretnúť s mimoriadne čínorodou osobnosťou I. Feiglera ml., ktorý navrhol popri viacerých náhrobkoch (hrobka baróna Jána Jeszenáka) aj rozlúčkovú kaplnku v neorománskom štýle s prvkami *rundbogenstilu* (1860) a márnicu s domom hrobára. Podľa jeho návrhu zhotovili i vstupnú kovanú bránu. Mimoriadnu výtvarnú a historickú hodnotu má náhrobný pomník Rosiny Sperl († 1830), či náhrobky rodín Ledenfrostovcov, Offermannovcov a Schäfferovcov († 1806). Zo začiatku 20. storočia pochádzajú viaceré práce Alojza Rigeleho. Náhrobok Fritza Wowyho († 1917) patrí k jeho majstrovským dielam. Keďže sa na cintoríne pochovávalo až do r. 1950, hodnotné náhrobky pribudli aj v povojnovom období. Rokmi mohutnejúca zeleň, najmä odrastené stromy dodali tomuto miestu postupne charakter lesného cintorína, ktorého prírodno-krajinársky aspekt umocňuje svahovitý terén Palisád (Szőnyi, 1967). Pozornosť, venovaná vybraným bratislavským cintorínom, nie je náhodná. Dodnes, ako pamiatkovo chránené celky predstavujú vzácny obraz individuálnych možností a želaní stavebníkov v otázke uctenia pamiatky zosnulých, ktoré do architektonicko-výtvarnej a symbolickej podoby zhmotnili ich tvorcovia – architekti, sochári, kamenári či umeleckí remeselníci. Jednotlivé hroby, náhrobky a hrobky sú zároveň dokladom slohových a štýlových premien od antikizujúceho klasicizmu cez romantizmus a jeho stredoveké inšpirácie až po eklekticismus a secesné formy funebrálnej architektúry na konci 19. a začiatku 20. storočia.

*Príspevok bol spracovaný v rámci výskumného projektu
VEGA 1/0741//08 Historizmus – permanentný fenomén.*

Literatúra

Horváth, J.: Vznik a vývin cintorínov v Bratislave do r. 1918.

In: Bratislava. Spisy Mestského múzea v Bratislave.

Ročenka. Bratislava : Osveta, zv. VI, 1970, s. 245

– 266.

Lukáčová, E., Pohaničová, J.: Rozmanité 19. storočie. Architektúra
na Slovensku od Hefeľeho po Jurkoviča.

Bratislava : Perfekt, 2008. ISBN 978-80-8046-426-4.

Obuchová, V.: Ondrejský cintorín. Bratislava : Albert Marenčin

– Vydavateľstvo PT, 2004. ISBN 80-88912-75-X.

Obuchová, V., Holčík, Š.: Cintorín pri Kozej bráne. Bratislava

: Albert Marenčin – Vydavateľstvo PT, 2006. ISBN

80-88912-89-X.

Szőnyi, A.: Tak rástla Bratislava. Bratislava : Vydavateľstvo

SFVU, 1967. ISBN M-07-61704.

Doc. Ing. arch. Jana Pohaničová, PhD., Ústav dejín

a teórie architektúry a obnovy pamiatok, Fakulta architektúry

STU, Nám. Slobody

(Príspevok prevzatý z voľne dostupného zdroja internet)

1. Reštaurátorský výskum kultúrnej pamiatky

Reštaurátorský výskum je zameraný na murovanú architektúru vstupnej brány, sochy Sv. Ondreja a vedľajšej kaplnky v areály Ondrejského cintorína.

a. Charakteristika reštaurátorského výskumu

Výskumná činnosť pozostávala z nasledovných úkonov:

1. Obhliadkový výskum - výskum vykonaný optickým pozorovaním
2. Sondážny výskum

b. Opis vykonania reštaurátorského výskumu

Obhliadkový výskum

V súvislosti s realizáciou reštaurátorských prác, bola na požiadanie investora vykonaná obhliadka diela.

Z obhliadky súčasného stavu je zrejmé, že ide o architektúru – hlavnú vstupnú bránu s kaplnkou.

Vstupná brána je vytvorená z tehlového muriva pojeného vápennou maltou pôvodne preomietnutá a farebne prispôbena pravdepodobne k okolitej architektúre kostola. Momentálne je omietka v deštrukčnom stave a na viacerých miestach absentuje, zachované sú fragmenty omietky najmä v horných častiach architektúry. Môžeme predpokladať, že išlo o dve farebné odtiene a to silný oker v kombinácii s lomenou bielou (?potvrdí sondážny výskum?). Hlavným motívom ondrejského cintorína je socha Sv. Ondreja, ktorá je osadená na vrchole brány, je vytvorená z pieskovca, momentálne pokrytá vrstvou cementových tmelov, špiny a depozitov. Na kameni sú viditeľné praskliny a narušený stav. Tehlové murivo je v narušenom stave, viditeľný rozpad hmoty tehál, (najmä s soklovej časti), je spôsobený vzliňajúcou vlhkosťou a absenciou dlhodobej starostlivosti. Vlhkosť neblaho prospieva rozpadu muriva a to aj v interiéri vedľajšej kaplnky. Na obnaženom murive je viditeľný priesak vody a vlhkosti do interiéru objektu. Deštrukcia je spôsobená aj nevhodnými zásahmi z minulosti, a to najmä nevhodne zvolenými cementovými omietkami, ktoré zabraňujú odparovaniu vlhkosti.

Boli realizované čiastočné zabezpečovacie práce, snaha o preomietnutie, ktoré mohlo súvisieť s opravami na omietkach objektu. Poškodenia sú spôsobené predovšetkým pôsobením nepriaznivých poveternostných vplyvov – vlhkosť, mráz, ale najmä vzliňanou vlhkosťou, ktorá zaviedla vodorozpustné soli do hmoty a tie deštruovali povrch.

6. REŠTAURÁTORSKÝ VÝSKUM.

6.1. CHARAKTERISTIKA VÝSKUMU.

Realizácia reštaurátorského výskumu bola podmienená rozhodnutím Krajského pamiatkového úradu KPÚBA-2019/15867-2/61298/FAN, Bratislava 17.07.2019. (viď prílohy). Výsledky výskumu sú jedným z hlavných východísk pre spracovanie Návrhu na reštaurovanie a pre vlastnú realizáciu.

Metodika reštaurátorského výskumu vyplynula zo základných špecifík predmetnej pamiatky.

Spôsob a rozsah výskumu bol podmienený predpokladaným druhom obnovy:

- stanovenou metódou obnovy, založenou na kombinácii konzervátorských, konsolidačných a predovšetkým rekonštrukčných postupov.
- charakterom reštaurovaných prvkov, ich materiálovou skladbou a stavom zachovania hmoty a povrchových úprav.

Reštaurátorský výskum bol zameraný hlavne na:

- stav hmoty, rozsah a príčiny poškodení
- rozsah zachovania originálu, rozsah a kvalita druhotných zásahov
- použité materiály a technológie
- identifikáciu jednotlivých vrstiev povrchových úprav
- určenie optimálnych reštaurátorských technológií a postupov pre reštaurovanie.

Vizuálny výskum sa realizoval podrobnou obhliadkou a zameral sa hlavne na zistenie stavu kamenných segmentov, sochy, omietkových vrstiev a statický stav pred reštaurovaním. Bol zameraný na zistenie stavu autentickej hmoty, na sekundárne úpravy a ich charakteristiky, taktiež na povrchové úpravy, stav a rozsah zachovania pôvodných vrstiev a následne na určenie možnosti ponechania a uplatnenia sekundárnych zásahov. Tento primárny prieskum umožnil zistiť základný vstupný sumár informácií a údajov o príčinách a rozsahu poškodenia, ako aj o rozsahu a kvalite sekundárnych zásahov.

Jedným zo základných výsledkov vizuálneho prieskumu ja konštatácia súčasného technického stavu jednotlivých súčastí oltárneho stola.

Sondážny výskum bol zameraný na zistenie pôvodných povrchových úprav na všetkých súčastiach, ktoré budú predmetom reštaurovania. Mechanickými sondami sa zisťovala

stratigrafia primárnych a sekundárnych vrstiev, ako aj technologické možnosti odstraňovania sekundárnych vrstiev a tiež sa zisťovali charakteristiky a stav povrchu autentickej hmoty po odstránení sekundárnych úprav a depozitov.

Sumár poznatkov a zistení z reštaurátorského výskumu bude nielen vstupným predpokladom a východiskom pre realizáciu reštaurovania predmetných súčastí pamiatky, ale aj prínosom ku kvalifikovanejšiemu a dôslednejšiemu poznaniu.

6.2. VIZUÁLNY VÝSKUM.

OMIETKOVÉ A FAREBNÉ VRSTVY

V predmetnej časti objektu sú zachované :

v spodnej časti-

- Masívne murivo, tehlové s ložnou maltou a fragmentami omietky,
- Kamenné profilované segmenty naukladané na ukončenom murive, vstupný profilovaný portál, socha Sv. Ondreja,

Hmota omietok bola poškodená najmä vzliňajúcou vlhkosťou, lokálne úbytky hmoty vzniknuté uvoľnením a následným odpadnutím hmoty omietky od podložky v celom rozsahu, s výnimkou fragmentov. Celoplošné poškodenie architektúry je atakované aj z hornej časti a to najmä okolitým prostredím, stromami, ktoré presahujú cez celý objekt.

Kamenné prvky.

Vrchné striežky tvoria hlavnú odkvapovú rímsu v horných častiach brány. Kamenná hmota mohla byť v minulosti prekrytá plechom. Kamenná hmota je celoplošne narušená a zachovaná. V hĺbkach štruktúry kameňa sú viditeľné primárne farebné pigmenty, (vyblednutý oker), ale na povrchu a exponovaných miestach kameňa je veľa usadenín špiny, nečistôt, uhlík, lišajníky a machy. Hrany a rohy sú poškodené a obité taktiež zvetrané a nesúdržné.

Tehlová hmota a fragmenty omietky

Predmetom obhliadkovalo reštaurátorského výskumu je aj kaplnka pristavaná k ostenu brány. Na povrchu sa dochovali fragmenty omietky, kde je vidieť farebný pigment okrovej farebnosti na bielom podkladovom nátere, čo nasvedčuje, že ide o kombináciu farebnosti

jednotlivých častí. Keďže je povrch vo veľmi narušenom stave bude potrebné najskôr pristúpiť k zachyteniu pigmentov k fragmentom primárnej omietky a následne doskúmať vrstvy. Nateraz vieme optickým pozorovaním identifikovať už spomínané pigmenty okrovej farebnosti na bielom podkladovom základe. K jej poškodeniu prispeli rôzne faktory, ak napr.: prirodzené starnutie, mechanické poškodenia, zvlhnutia pochádzajúce z nesprávne odvedenej zrážkovej vody z okolitých striech, a pod.. Silné zasolenie muriva spôsobuje opadávanie omietky, ale aj rozpad hmoty tehál.

6.3. SONDÁŽNY VÝSKUM

Bol realizovaný mechanickými sondami, ale aj pozorovaním a porovnávaním nálezových miest s okolitou omietkou.

0 – tehlové murivo,

01 - kamenné murivo na okolitých stenách

I - hrubozrnná vápenná omietka + jemnozrnná vápenná omietky zahladená,

1 – primárna farebná vrstva, - číslo poradia,

6.4. VÝSKUM JEDNOTLIVÝCH ZLOŽIEK.

MURIVO

Základné technické údaje.

Hmota muriva /0/ je tehlová + kamenné architektonické články,

Hmota muriva /01/ kaplnky,

Stratigrafia.

0 - primárne murivo –tehla, kameň,

01 – primárne murivo kaplnky,

I - primárna omietková vrstva, hrubozrnná + jemnozrnná zahladená,

1- biely vápenný podklad + primárny okrový náter,

II – Sekundárne omietkové vrstvy s cementovým podkladom (špricom),

2- sekundárna lomená biela + sekundárne vrstvenie okrovej a šedej,

III – sekundárna omietková vrstva s cementovým podkladom, (špricom),

3- sekundárne vrstvenie okrovej, šedej a ružovej,

4- sekundárne úpravy okrová,

5- sekundárne úpravy náter okru,

IV – soklová cementová omietka,

Popis realizovaných sond a nálezových situácií:

sonda S1 – päťka polpilastra zadná časť brány pravá strana,

- Tehlové murivo,
- Hrubozrnná vápenná omietka+jemnozrnná piesková hnedá vápenná omietka (fragmentárne),
- Biela lomená,
- oker fragment,
- omietka sekundárna,
- cementová šedá vrstva,
- svetlý oker,
- oker tmavší,
- depozit,

sonda S2 –pilaster asi 1,5 metra od terénu, zadná časť brány pravá strana

- murivo tehlové,
- cementová vrstva, (špric),
- cementom nastavená omietka,
- biela,
- svetlý oker
- depozit,

sonda S3 – pravá zadná časť brány pravá strana, voľná plocha,

- tehlové murivo s ložnou maltou,
- cementom nastavená omietka II,
- biela,
- svetlý oker,
- cementom nastavená omietka III,
- oker svetlý,
- oker tmavý,
- depozit,

sonda S4 – horná časť pilastra, pravá zadná časť brány,

- murivo tehlové,
- cementová vrstva, (špric),
- cementom nastavená omietka III,
- biela,
- svetlý oker
- depozit,

sonda S5 – nábeh k hlavici pilastra, (HLAVICA NIE JE Z KAMEŇA, je tvorená v omietke)

- murivo tehlové,
- cementová vrstva, (špric),
- cementom nastavená omietka III,
- biela,
- svetlý oker
- depozit,

sonda S6 – voľnú plocha pod kamenným profilom pravá strana zo zadnej časti,

- tehlové murivo s ložnou maltou,
- I, hrubozrnná vápenná omietka (riečno- štrková frakcia) + jemnozrnná vápenná (hnedý piesok),
- oker tmavší, fragment, v hĺbkach,

- biela,
- šedá,
- II, nastavená omietka + cementový vrstva,(špric),
- biela,
- svetlý oker,
- III nastavená omietka,
- svetlý oker,
- depozit,

sonda S7 –pravá strana nábeh striežky pod kamenným profilom, zadná časť brány,

- tehlové murivo s ložnou maltou + kameň, 0,
- hrubozrnná omietka,
- imitácia kameňa v štruktúre,
- šedá,
- omietka II, cementom nastavená,
- biela,
- oker fragment,
- depozit,

sonda S8 – hlavica pilastra pod kamenným profilom pravá strana, zadná časť brány,

- tehlové murivo s ložnou maltou 0,
- hrubozrnná omietka, + jemnozrnná zahladená I,
- lomená biela,
- omietka nastavená cementom II,
- biela,
- oker svetlý,
- hrubá cementom nastavená omietková III, výplň, momentálne uvoľnená,
- okrový náter,
- depozit,

sonda S9 – cca 1,5 m od terénu,

- murivo tehlové 0,
- cementom nastavená omietka II + cementová vrstva, (špric),
- biela,
- svetlý oker
- depozit,

sonda S10 – zadná časť kaplnky cca 1,2 m nad terénom,

- tehlové murivo, s ložnou maltou, /01/
- jemnozrnná omietka vápenná I,
- oker,
- šedá,
- biela,
- oker,
- súčasná ružovo-okrová,
- depozit,

sonda S11 – nálezová situácia, na plášti kaplnky,

- tehlové murivo s ložnou maltou,
- jemnozrnná omietka,
- oker,
- šedá,
- omietka nastavená cementom II,
- ružovo-okrová súčasná,

- depozit,

sonda S12 – zadná časť brány, ľavá strana prepojenie na kaplnku,

- murivo tehlové s ložnou maltou,
- jemnozrnná omietka vpenná,
- oker svetlý
- šedá svetlá,
- vápenná biela,
- svetlý oker,
- šedá,
- oker,
- nastavená cementom omietka II,
- ružová súčasná,
- depozit,

sonda S13 – cca 1,5- 2 m nad terénom, zadná časť brány,

- tehlové murivo s ložnou maltou 0,
- jemnozrnná omietka vápenná I,
- svetlý oker + šedo-čierny pás vertikálny,
- šedá svetlá,
- fragment okru,
- cementom nastavená omietka II, + plombovanie,
- šedá,
- cementom nastavená omietka III,
- biela,
- svetlý oker súčasný,
- depozit,

sonda S14 – hlavica pilastra ľavá zadná časť brány,

- tehlové murivo s ložnou maltou,
- omietka nastavená cementom, III,
- biela,
- svetlý oker,
- depozit,

sonda S15 – horná zadná časť kaplnky s presahom na korunnú rímsu,

- tehlové murivo s ložnou maltou, /01/,
- cementom nastavená omietka II, cca 3 cm+ cementová vrstva, (špric),
- oker fragment,
- šedá,
- biela,
- omietka III, cementom nastavená,
- ružovo- okrová, súčasná,
- depozit,

sonda S16 – nad hlavicou pilastra, päťka malého pilastra- horná zadná časť,

- tehlové murivo s ložnou maltou,
- nastavená omietka II,
- nastavená omietka III, súčasný svetlý oker,
- depozit,

sonda S17 – horná časť brány, ľavá strana, nábeh šikminy striešky,

- tehlové murivo s ložnou maltou,
- hrubozrnná omietka I, imitácia kameňa v štruktúre,
- šedá,
- omietka II, cementom nastavená,

- biela,
- oker fragment,
- depozit,

sonda S18 – bočná ľavá strana od kaplnky – nálezová situácia,

- tehlové murivo s ložnou maltou 0,
- nastavené omietka II, cementová vrstva (špric),
- biela vrstva,
- svetlý oker,
- nastavená omietka III,
- oker,
- depozit,

sonda S19 – pohľadová časť brány, kaplnka – (kvádrovanie, bosáž), cca 1,5 m nad terénom,

- murivo /01/
- omietka jemnozrnná I,
- biela
- oker fragment,
- biela,
- šedá,
- svetlý oker,
- svetlo-ružová,
- depozit,

sonda S20 – horná časť medzi kaplnkou a pilastrom brány cca 2,5m nad terénom,

- tehlové murivo s ložnou maltou 0,
- jemnozrnná omietka I,
- svetlý oker fragment,
- šedá,
- biela,
- svetlý oker,
- cementom nastavená omietka II,
- lomená biela,
- nastavená omietka III,
- oker, súčasný oker,
- depozit,

sonda S21 – vnútro zrkadla pilastra horná časť,

- murivo s ložnou maltou,
- III. jemnozrnná omietka, cementová vrstva, špric
- svetlý oker,
- oker
- depozit

sonda S 22 – hlavica pilastra,

- tehlová skladba – nadmurovka v ložnej vápennej malte,
- hrubozrnná omietka, (fragmentárne dochovaná),
- jemnozrnná omietka zahladená,
- lomená biela,
- svetlý oker,
- šedá vrstva,
- II omietka nastavená cementom,
- Oker,
- Oker,
- III, omietka nastavená,

- Oker,
- Ružová,
- Depozit,

sonda S 23 – profil korunnej rímsy – kameň,

- Margarínsky vápenec,
- Šedá, vrstva,
- Lomená biela,
- oker fragment,
- ružová,
- depozit,

sonda S 24 – tympanón na kaplnke- ľavá časť,

- hrubo vrstva omietka,
- biela – podkladová vrstva,
- oker fragment,
- svetlo-šedá,
- III omietka,
- Ružová súčasná,
- depozit,

sonda S25 – horná časť pilastra a zrkadla, pravá strana,

- tehlové murivo,
- cemetová vrstva, (špric),
- III omietka nastavená cementom,
- Biela vrstva,
- Oker,
- depozit,

sonda S26 – štuková výzdoba opakujúci sa ornament, pravá strana

- ľahčená tehla,
- II omietka,
- oker fragment
- depozit,

sonda S27 – kamenný profil v nadväznosti k omietke a murivu

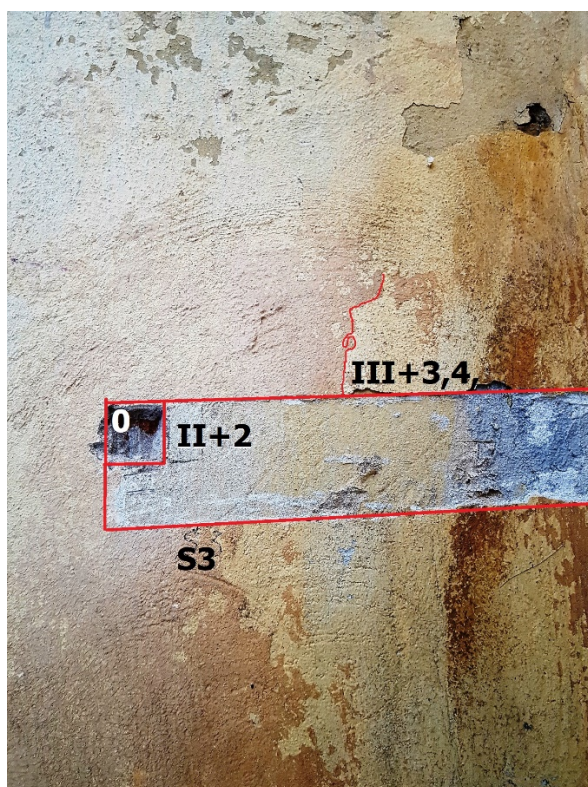
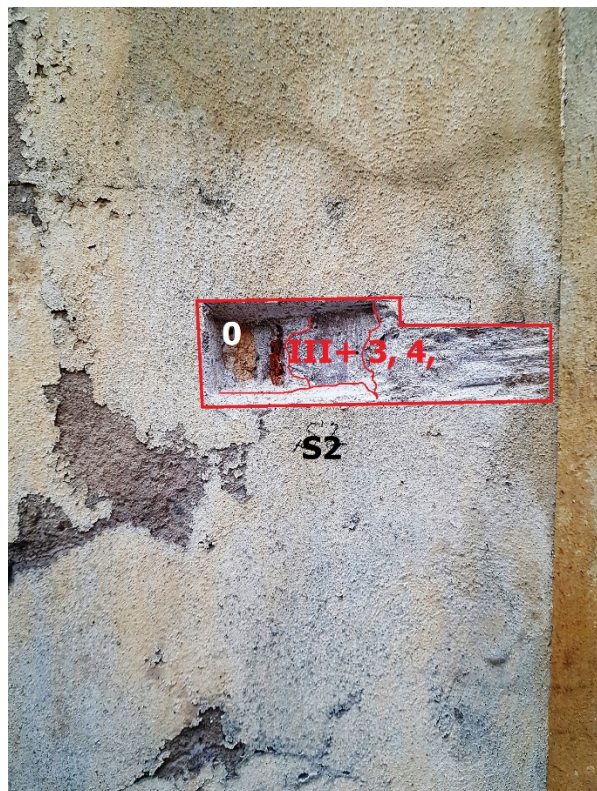
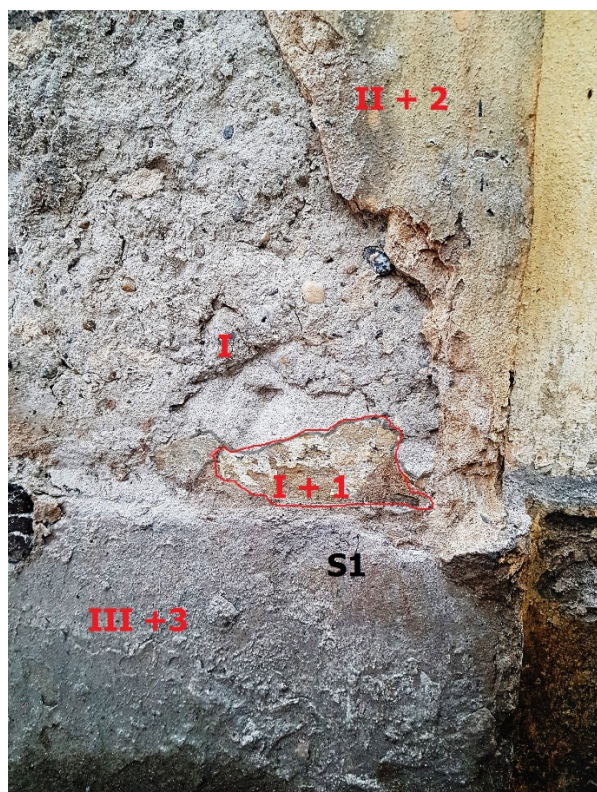
- omietka I,
- svetlý oker,
- biela vrstva,
- II omietka,
- Šedá vrstva,
- Oker,
- III omietka,
- oker,
- depozit,

sonda S28 – kamenný profil v nadväznosti k omietke a murivu

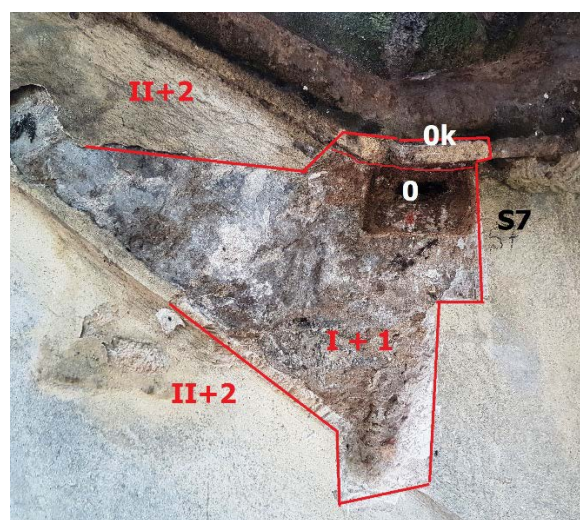
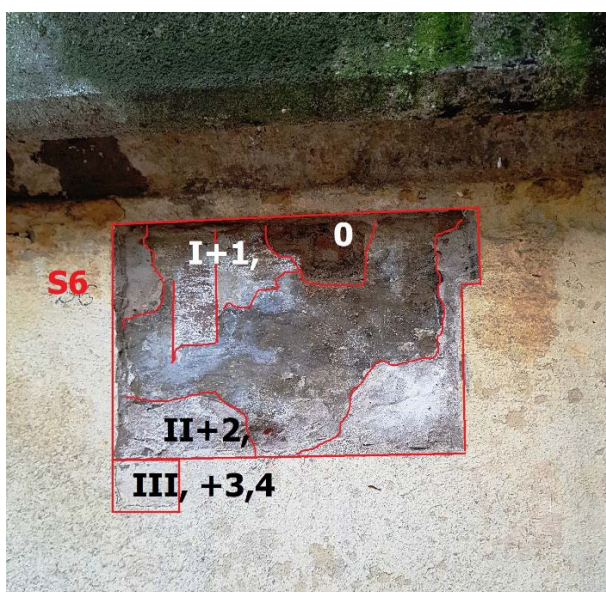
- omietka I,
- svetlý oker,
- biela vrstva,
- II omietka,
- Šedá vrstva,
- Oker,
- III omietka,
- oker,

- depozit,
- sonda S29** – kamenný profil v nadväznosti k omietke a murivu (ľavá strana),
 - I omietka,
 - svetlý oker,
 - biela vrstva,
 - II omietka,
 - Šedá vrstva,
 - Oker,
 - III omietka,
 - oker,
 - depozit,
- sonda S30** – voľná plocha 1,5 m od terénu, ľavá strana,
 - tehlové murivo v ložnej malte,
 - II omietka,
 - Biela,
 - III omietka,
 - Fragment okrovej farebnosti,
 - depozit,
- sonda S31** – pilaster ľavá strana zrkadlo,
 - tehlové murivo v ložnej malte 0,
 - jemnozrnná omietka v hnedom piesku – náznaky profilácie I,
 - biela,
 - šedo-čierna,
 - II omietka cca 3 cm,
 - Cementová vrstva, (špric),
 - III omietka,
 - IV omietka,
 - Oker,
 - Depozit,
- Sonda S32** – práva strana,
 - Vápenec margarinsky,
 - Fragmenty okru,

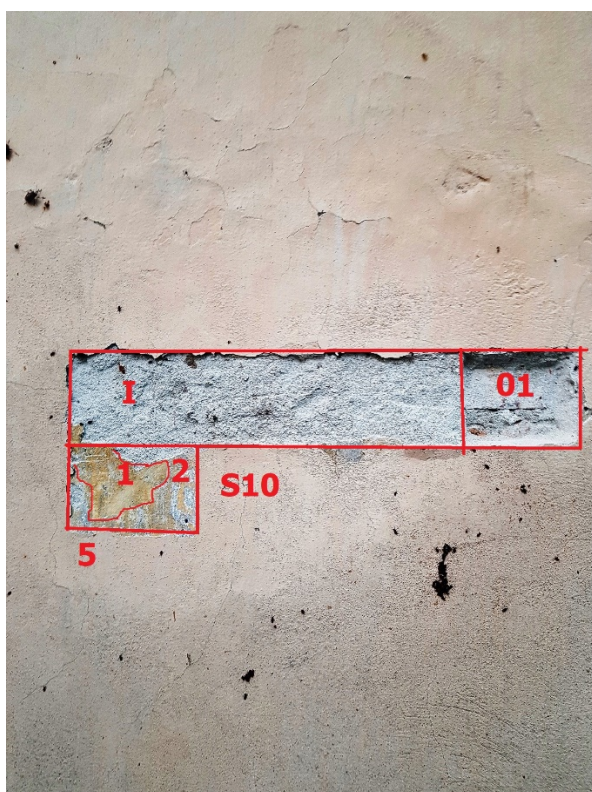
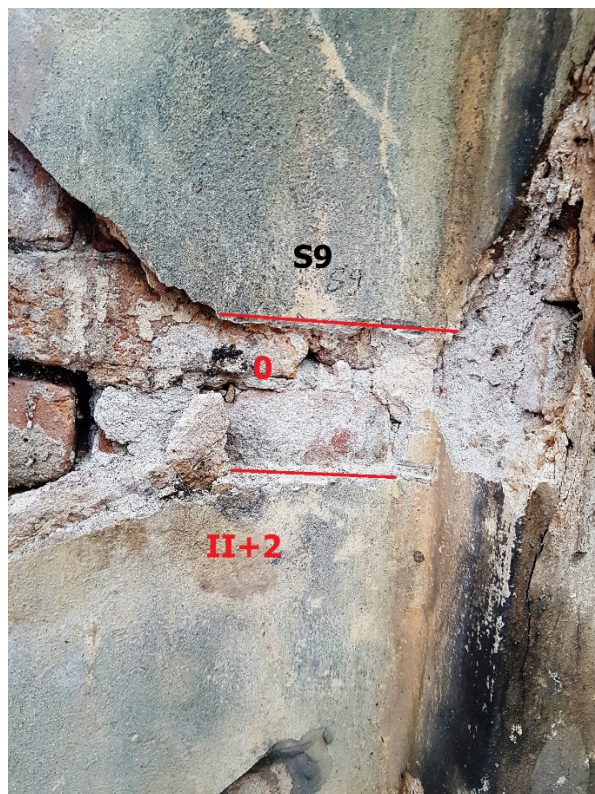
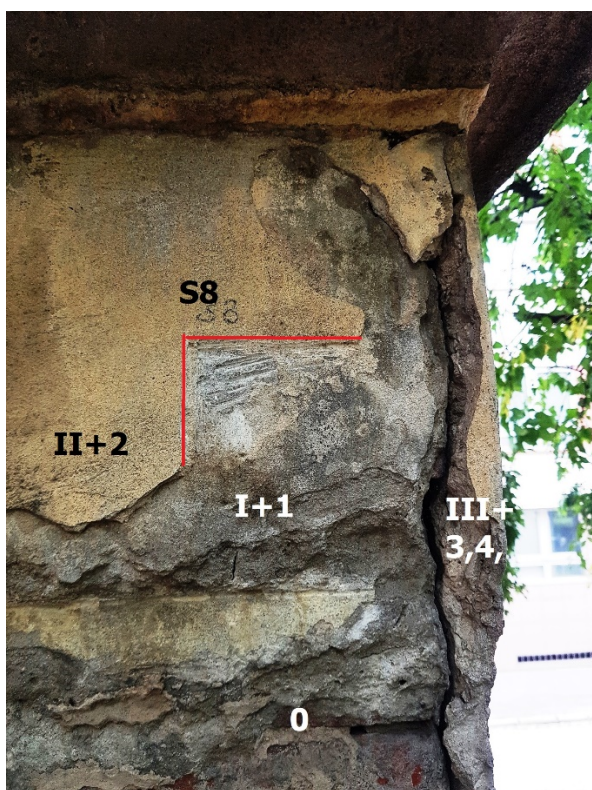
Sondážny výskum foto:

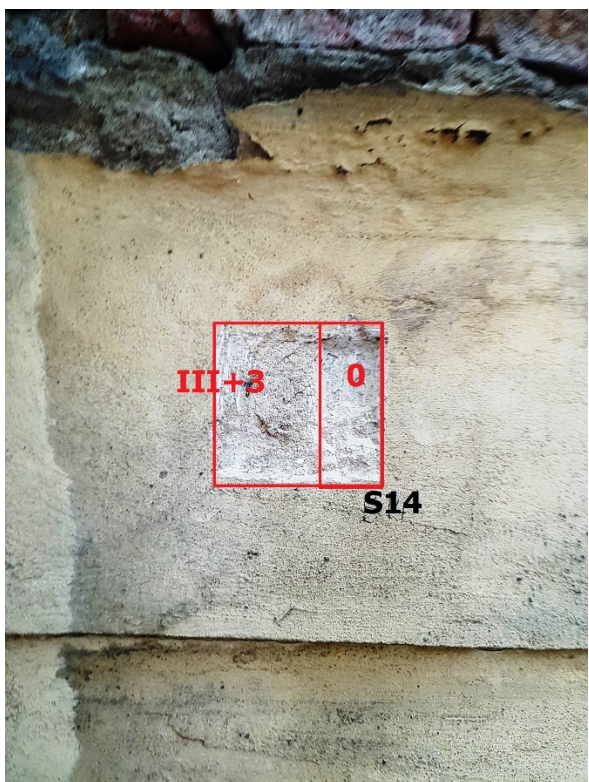
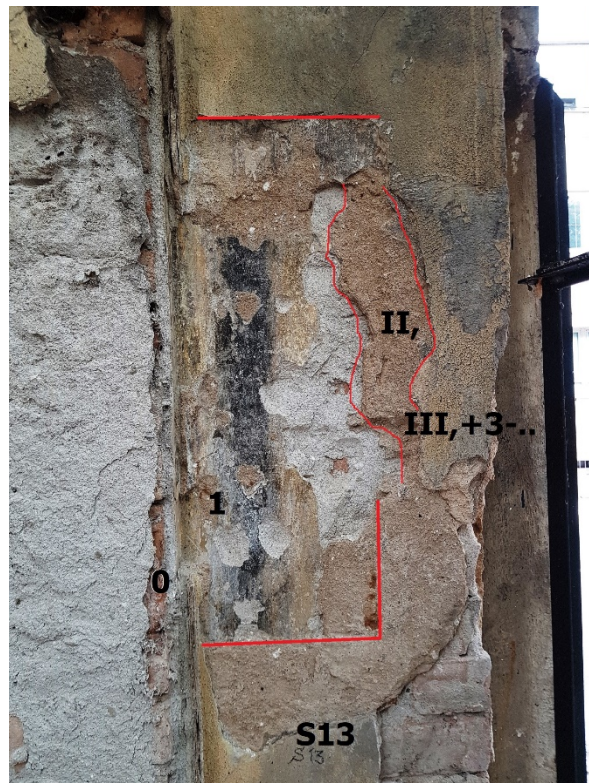
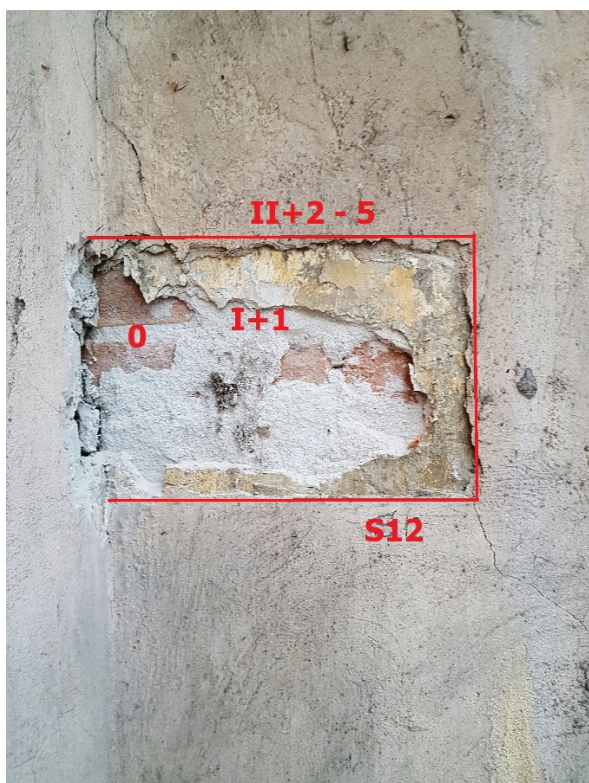
Sondy S1 –S 3,

Sondy S4 -S7

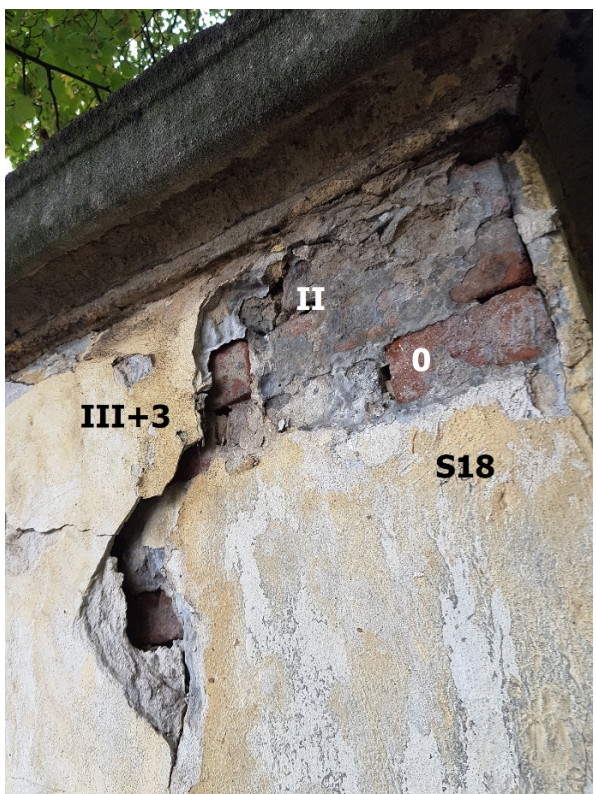
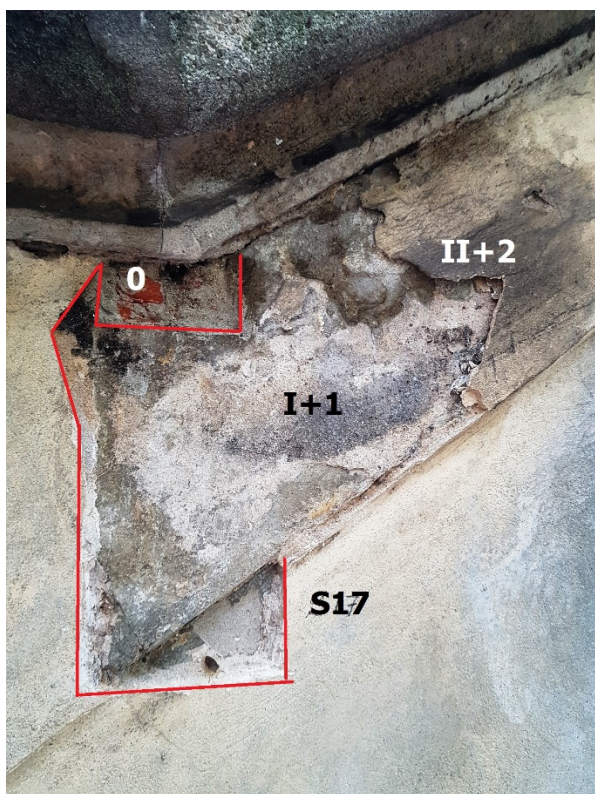
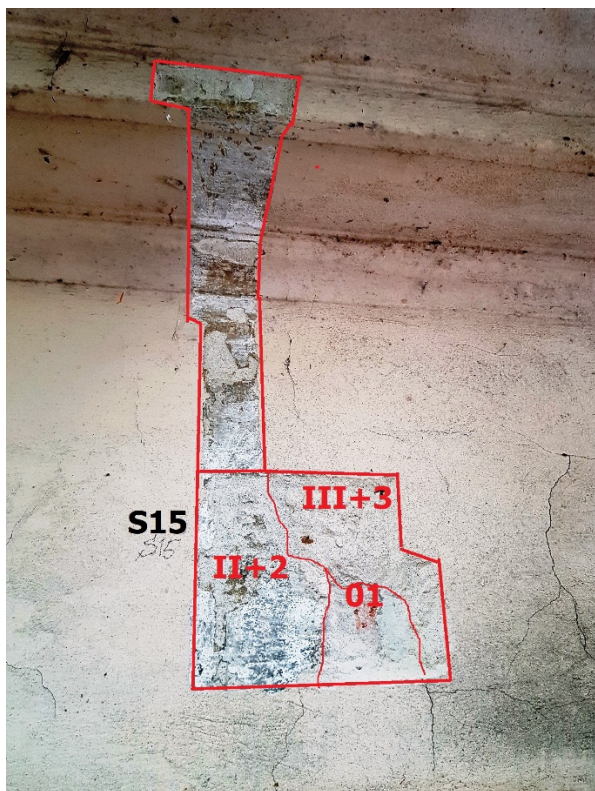

Sondy S8- S11

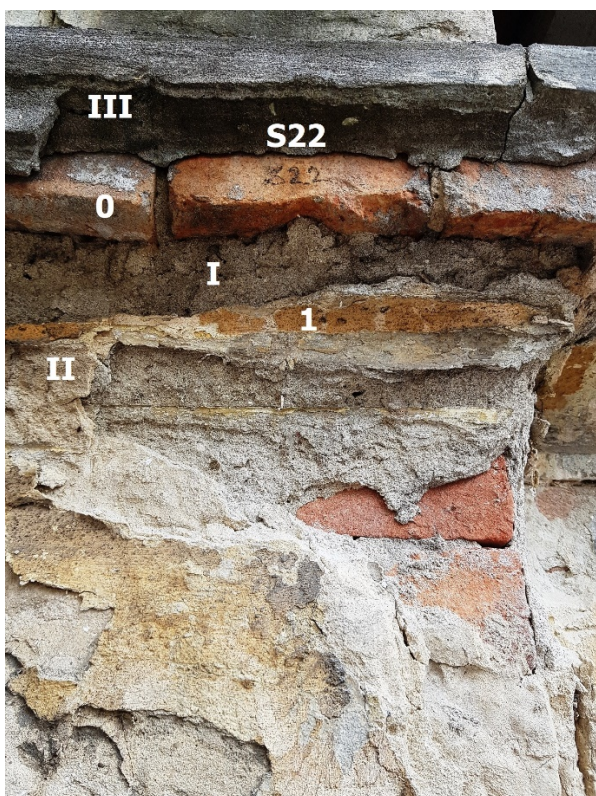
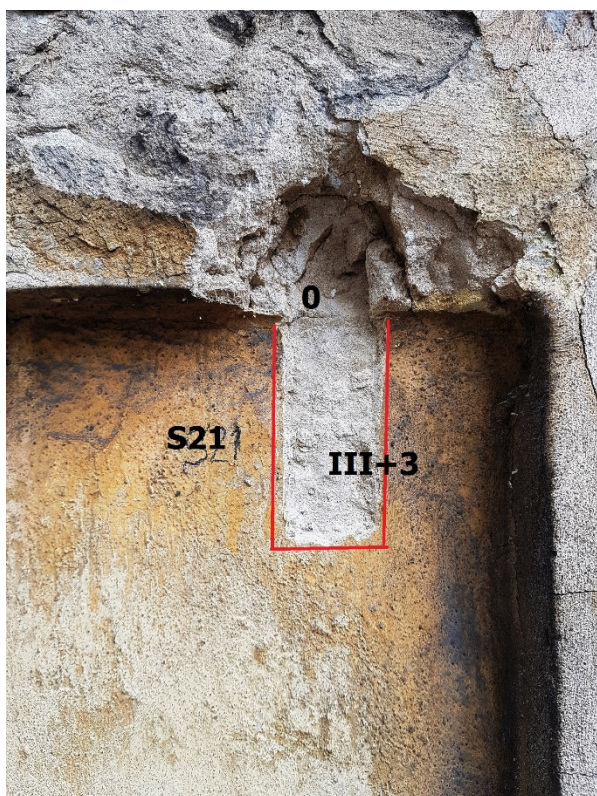
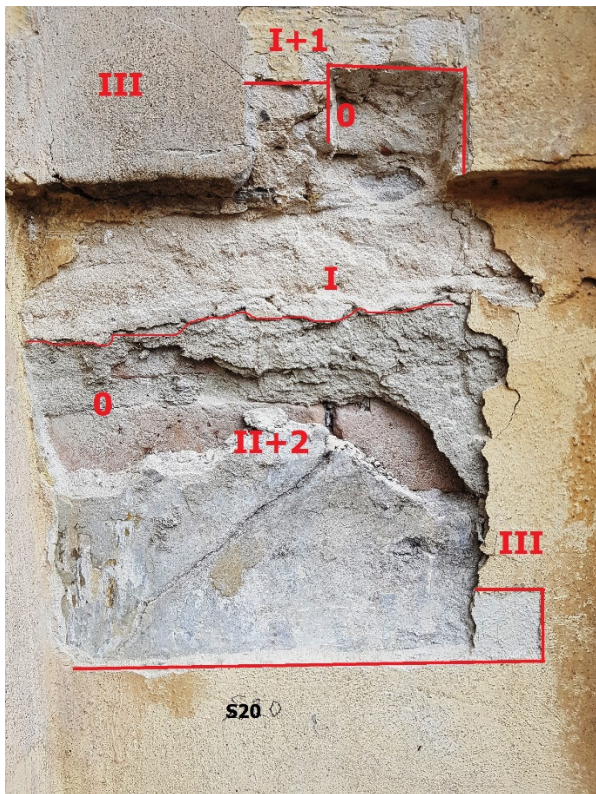

Detail sondy S13,

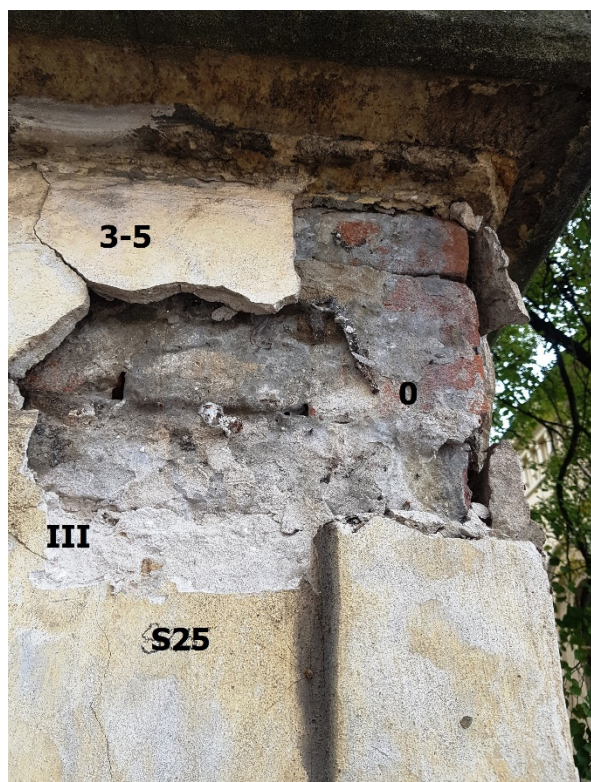
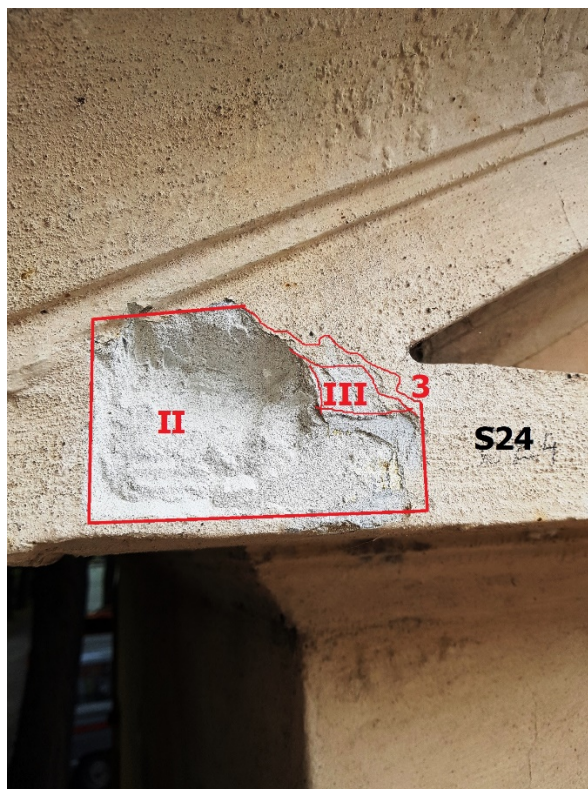
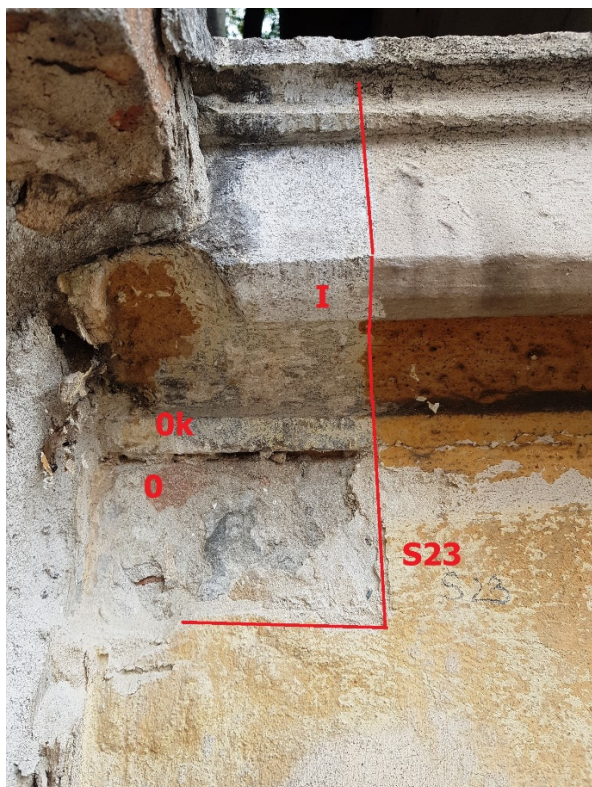
Sondy S12 -S14,

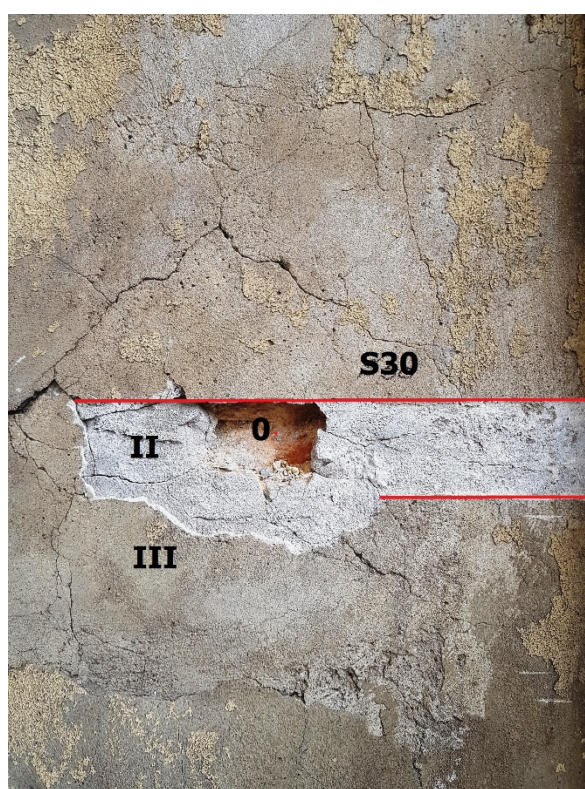
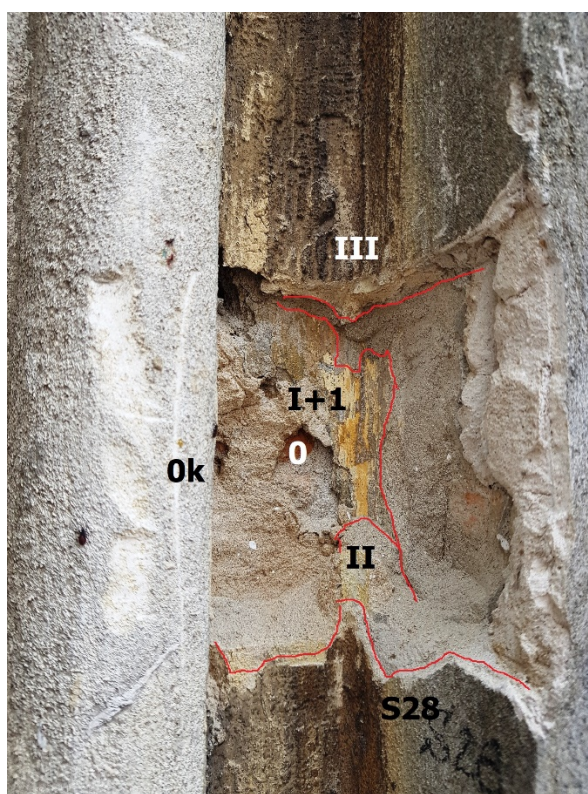
Sondy S15 – S18,

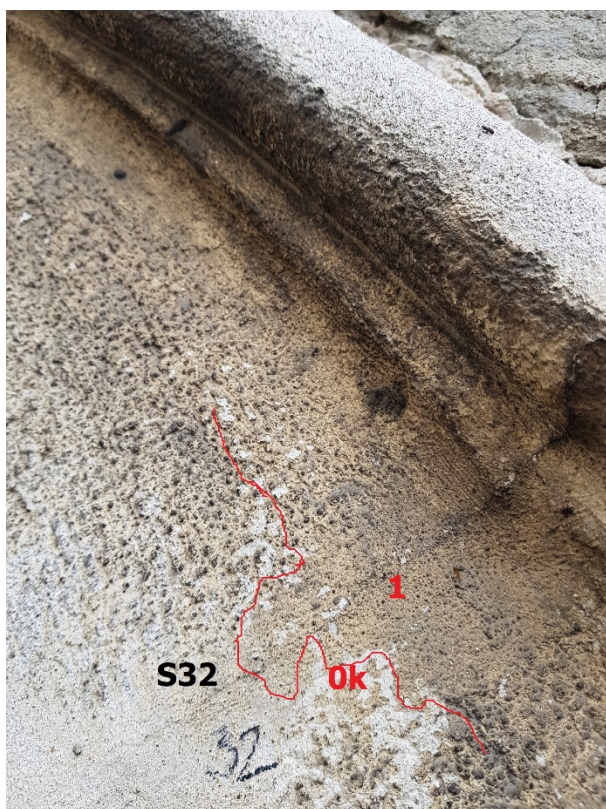
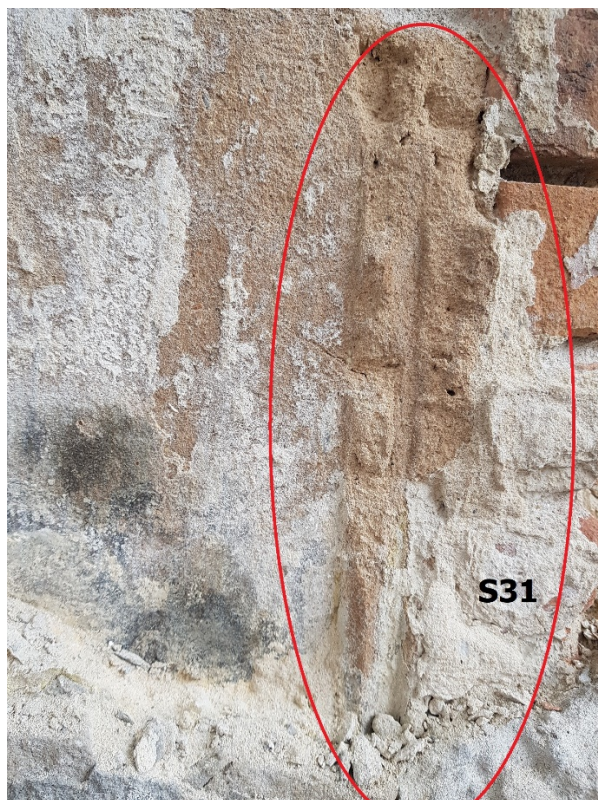
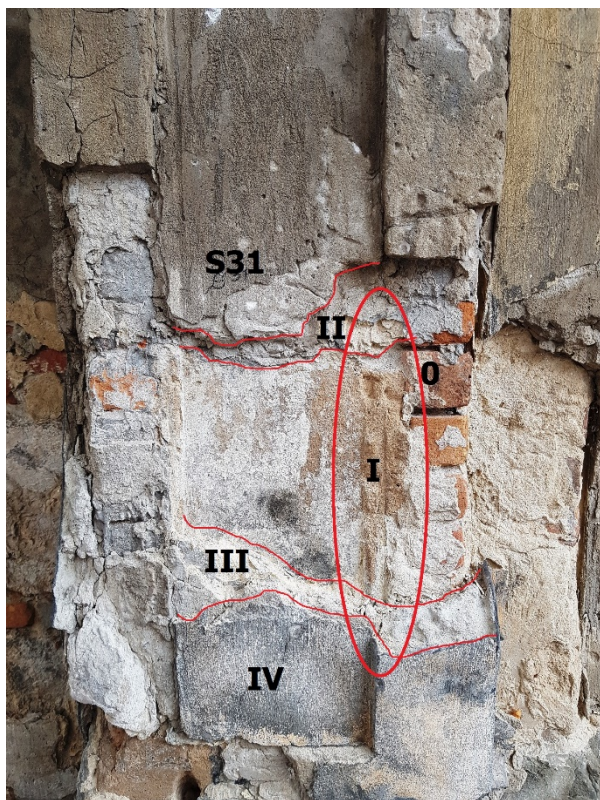
Sondy S19 – S22,

Sondy a nálezové situácie S23 – S26,

Sondy a nálezové situácie, S27 – S30,

Sondy S31 – S32,

Technický stav.

Primárne murivo je narušené, aj statický, vykazuje známky opotrebenia, až degradácie, praskliny, pukliny a uvoľnené tehly od ložnej malty sú viditeľné na celom objekte.

Pojivo muriva, (ložná malta), je tvorené vápnom s pieskovo-štrkovou zmesou, miestami vytiahnuté na povrch, avšak v deštrukčnom stave.

OMIETKOVÉ VRSTVY

Základné technické údaje.

Primárna omietková vrstva: hrubozrnná štrkopiesková podkladová vápenná omietka s vrchnou finálnou jemnozrnnou hnedo-sivasto vápenno pieskovou omietkou, zahladená, (zrná plniva okolo 1 – 2 mm). Nanášaná bola v dvoch vrstvách (cca 0,5 až 3 cm, podľa profilu muriva).

Sondáž a stratigrafia.

Technický stav.

Omietka je momentálne zachovaná len vo fragmentoch, vyrovnávajúca nerovnosti muriva zahladená, ide o primárnu vrstvu. Povrch bol v minulosti farebne upravený, sú viditeľné fragmenty pigmentov okru a lomenej bielej. Súčasný originál je dochovaný len fragmentárne. Primárna farebnosť sa zachovala lokálne, len v hĺbkach profilácie a štruktúre omietky, ako malé fragmenty primárnej farebnosti, pričom jej odtieň sa prelína od silno okrovej až po lomenú svetlo-okrovú. Použité farby boli pravdepodobne na vápennej báze, s výnimkou poslednej úpravy.

7. VYHODNOTENIE VÝSKUMU.

- V primárnej fáze po postavení a vymurovaní, bola na tehlové murivo nanesená hrubozrnná vápenná omietka a na povrch nanesená jemnozrnná omietka zahladená a vytvarovaná do požadovaných tvarov architektúry. Na vrchných plochách (striežkach), bol použitý tesaný profilovaný kameň, zväčša ide o margarínsky vápenec, ktorý sa s obľubou používal v baroku, ale najmä na prelome 19./20. storočia. Na celú murovanú časť bola nanesená jemnozrnná vápenná omietka, ktorá bola zahladená aj s presahom na kamenné články. Následne sa do hmoty omietky vytvorilo tvaroslovie a profily. Na celý povrch bola nanesená farebná úprava okrová vápenného charakteru.

- Pri neskorších úpravách a sekundárnych vstupoch boli čiastočne odstránené nesúdržné plochy omietok a muriva a nahradené novými omietkami, čo dokazuje aj rozličnosť štruktúry omietok ale aj cementový povlak.

Momentálne je omietka veľkoplošne deštruovaná, nesúdržná a celoplošne sa na nej nachádza viacvrstevný náter, ktorý mohol svojou nepriedušnosťou spôsobovať pomalý rozpad štruktúry omietky. Zachované fragmenty omietky sú nesúdržné a opadávajú od zvetraného muriva. Profilovaný tvar je čiastočne čitateľný, a z fragmentov bude možné vyčítať a rekonštruovať pôvodné tvaroslovie. Murivo silne napadnuté vodorozpustnými soľami, deštrukcia povrchu je viditeľná najmä v spodnej časti od terénu.

Na viacerých miestach sú viditeľné statické praskliny, ktoré boli pravdepodobne spôsobené predovšetkým ťažkou kovanou bránou, ktorá bola vsadená do hmoty muriva a kameňa brány. Domnievame sa. Že statické poruchy mohli byť spôsobené aj koreňovou sústavou okolitých stromov, blízkosť hlavnej cesty a postupným sadaním objektu.

Kamenné časti brány sú taktiež v deštrukčnom stave. Tvaroslovie je čitateľné, avšak na niektorých miestach sú narušené. Povrch je porastený machmi a lišajníkmi. Na povrchu sú čierne povlaky uhlíkov. Súčasný stav kamenných článkov je spôsobený najmä okolitým prostredím a pôsobením flóry a fauny.

Základné technické údaje,

Murivo - tehla,

Omietka – ložná vápenná malta vynesená na povrch (hrubovka), + vápenná jemnozrnná zahladená omietka, (len vo fragmentoch),

Náter – farebné pigmenty nesúdržné oker a lomená biela,

Kamenné články – margarínsky vápenec s povrchovou úpravou,

Socha Sv. Ondreja pieskovec,

Primárna farebná vrstva – nachádzajúca sa v hĺbkach a štruktúre na povrchu kamennej hmoty len v torzálnom stave, ide o vápennú okrovú vrstvu, (len fragmentárne dochovaná),

Sekundárne vrstvy – niekoľko vrstiev bielej, šedej a okrovej farebnosti, (vápno, farebná okrová hlinka). Sekundárne dotváraná omietkami a nastavenou omietkou. (v súčasnosti deštruované), v havarijnom stave.

Opis vykonania reštaurátorského výskumu

Obhliadkový výskum, bol realizovaný pozorovaním a skúmaním,

Sondážny výskum, bol realizovaný deštrukčnou formou pomocou skalpelu a dlát.

Sondážnym výskumom (*pozri fotografickú prílohu*) bolo zistené,

Zhodnotenie technického stavu a charakteristika pamiatkových hodnôt kultúrnej pamiatky na základe výsledkov výskumu

Na základe výsledkov reštaurátorských výskumov bolo zistené, že technický stav pamiatky je vážne narušený miestami až havarijný. Súčasný stav je spôsobený prirodzeným starnutím, poveternostnými podmienkami, pôsobením bioflóry, ale aj rozsiahlym mechanickým pôsobením. Murivo je narušené a na mnohých miestach sú viditeľné statické praskliny a veľké úbytky hmoty. Omietka absentuje v rozsiahlych plochách. Hrany a rohy kamennej architektúry sú obité a poškodené. Kamenné články ako aj ostatná omietkou upravená architektúra boli farebne scelené a zjednotené. Socha prešla mnohopočetným pretmeľovaním nevhodne zvolenými cementovými tmelmi, ktoré zásadne zmenili jej tvar a profiláciu.

Charakteristika reštaurovania

Všetky reštaurátorské zásahy konzervátorského, konsolidačného a rekonštrukčného charakteru budú realizované tak, aby boli splnené základné podmienky a princípy ochrany pamiatkového fondu formulované v rozhodnutí krajského pamiatkového úradu k zámeru reštaurovania pamiatky a zároveň boli realizované v súlade s požiadavkami súčasnej reštaurátorskej praxe vychádzajúcej z najnovších poznatkov o reštaurovanej pamiatke a v súlade s požiadavkami na odbornosť a kvalitu reštaurátorských prác v zmysle zákona.

Reštaurátorské zásahy budú mať konzervačný, konsolidačný a rekonštrukčný charakter.

Rozsah reštaurovania

Reštaurovanie bude zamerané na rekonštrukciu vstupnej vozovej brány do cintorína a bočnej prístenej kaplnky..

8. NÁVRH NA REŠTAUROVANIE.

8.1. IDEOVÝ ZÁMER:

Prinavrátiť pamiatku do autentickej podoby

Je preto žiaduce uviesť výzdobu do tvarovej a farebnej jednoty, so snahou o rešpektovanie ešte existujúceho originálu **a elimináciou nevyhovujúcich predchádzajúcich zásahov.**

8.2. HLAVNÉ ZÁSADY REŠTAUROVANIA:

- Fyzická záchrana a ochrana zachovaného pôvodného tvaroslovía.
- Rešpektovanie a zachovanie autenticity.
- Minimalizovať zásahy do zachovaného originálu.
- Odstránenie nevyhovujúcich sekundárnych zásahov a doplnkov.
- Vyhovujúce doplnky a mladšie zásahy rešpektovať ako súčasť diela.
- Na základe nálezových situácií doplniť a rekonštruovať tvaroslovie a farebnosť.

8.3. NAVRHOVANÝ POSTUP A TECHNOLÓGIA PRÁC PRE JEDNOTLIVÉ ZLOŽKY

Predmetom návrhu je murivo, kamenná architektúra, omietkové a farebné vrstvy a socha Sv. Ondreja. Cieľom reštaurovania je prezentovanie primárnej vrstvy v jej pôvodnej tektonike, štruktúre aj farebnosti.

Murivo, návrh reštaurátorských prác:

- **Očistiť povrch od nečistôt a špiny,**
- **Odstrániť nesúdržnú zasolenú ložnú maltu,**
- **Odsoliť povrch v zábaloch demineralizovanej vody,**
- **Spevniť petrifikačným prostriedkom,**
- **Veľké úbytky hmoty naštíftovať a naviazať armatúru,**
- **Vyčistené škáry medzi tehliami vyplniť ložnou vápennou maltou,**
- **Dotvoriť tvarovo a kompozične podkladovú hmotu pre nasledovné nahodenie a dotvorenie v omietke,**

Úbytky hmoty muriva vzniknuté deštrukciou, a prirodzeným starnutím doplniť v tehlovom vyplnení na ložnej malte – vápennej omietkovine, ktorá bude vynesená ako hrubovka, pričom pred samotným dotváraním bude potrebné odsoliť a konzervovať pôvodinu.

OMIETKA A FAREBNÉ VRSTVY

Omietky, návrh na reštaurovanie:

- Pred realizáciou zamerať jednotlivé detaily tvaroslovie a profily,
- V soklovej a navlhnutej spodnej časti pamiatky odstrániť nesúdržné a zasolené omietky,
- Nesúdržnú ložnú maltu medzi tehlovým murivom vyškrabať čo najhlbšie,
- Existujúce primárne fragmenty očistiť od nečistôt a konzervovať petrifikačným roztokom,
- Uvoľnené omietky v horných partiách architektúry injektovať (Silikatfestiger, Remmers, Wacker, ap.),
- Farebné pigmenty preventívne upevniť paraloidom,
- V prípade veľkých uvoľnení injektovať riedeným vápenným plnivom,
- V soklovej časti použiť sanačné omietky pre čo najúčinnjšiu ochranu pred vzlínajúcou vlhkosťou, ap.
- Dotvoriť chýbajúce tvaroslovie zmesou a materiálom na dotvorenie omietok a ložnej malty odporúčame: hasené vápno + puzolán, - (aktívny SiO₂, 62%, Al₂O₃, 18%, špecifický povrch je 110m² na 1 kg, veľkosť častíc od 1 mikrónov do 30 mikrónov), pomer 1:5, + (drť hladká s ostrou pomer 1:1), celkový pomer s pieskovou drťou 1:3, tmelenie a doplnenie chýbajúcich a rozpadajúcich omietok podobnou zrnitosťou ako očistený originál,
- Profily vytiahnuť a tvarovo prispôbiť k dochovaným originálnym fragmentom,
- Po vyzretí omietok naniesť na povrch farebne neutrálnu retuš.
- Po dohode s metodikom KPU farebne prispôbiť k pôvodnej dochovanej farebnosti, ide predovšetkým o okrový odtieň, ktorý bude korešpondovať s kostolom, ale predovšetkým s dochovaným originálom.
- Záverečne konzervovať organokremičtanom,

Kamenné články a socha, návrh reštaurátorských prác:

Osobitnú pozornosť v nadväznosti na obnovu bude potrebné venovať odbornému reštaurovaniu kamenným článkom a soche Sv. Ondreja, ktorá je súčasťou objektu.

- **Demontovať sochu Sv. Ondreja pred reštaurovaním,**
- **Odstrániť sekundárne vrstvy po celej ploche kamennej hmoty mechanickým spôsobom, (dočistenie),**
- **Šetrné odstránenie nevhodných cementových tmelov,**
- **Odsoliť povrch kameňa v zábaloch demineralizovanej vody,**
- **Kamennú hmotu petrifikovať spevňujúcim roztokom, (Remmers 300),**
- **Chýbajúce tvaroslovie a úbytky kamennej hmoty doplniť vložkou z prírodného, alebo technického kameňa, prípadne tmelmi, podobnej štruktúry a tvrdosti ako originál.**
- **Vykonať štrukturálne a farebné scelenie povrchu kamennej hmoty,**
- **Podľa povahy diela – sochy Sv. Ondreja vytvoriť rekonštrukčnú kópiu v technickom kameni, a originál chrániť (depozit, múzeum, ap.)**
- **Hydrofobizačný náter,**
- **Reštaurátorská dokumentácia z vykonaných prác,**

Počas realizácie reštaurátorských prác je potrebné vyriešiť odtok povrchovej vody, tlakovej vody v okolí objektu najmä v zadnej časti, kde je terén vyspádovaný priamo k obvodovým stenám, aby nedochádzalo k permanentnému ataku na murivo a omietky. Odporúčame odstrániť náletovú zeleň v blízkosti murív, ale aj upraviť okolité stromy (napr. orezom), ktoré majú priamy dotyk s pamiatkou a nepriaznivo na ňu pôsobia.

Metodika prezentácie by mala v tomto prípade vychádzať z celkovej koncepcie vstupnej architektúry brány a kaplnky. Pokiaľ možno, vytvoriť omietkovú vrstvu podľa nálezov hodnotných historických omietkových fragmentárnych vrstiev, ktoré boli sondážou doložené.

Návrh na reštaurovanie a obnovu predkladá Mgr. art. Ján Fečo

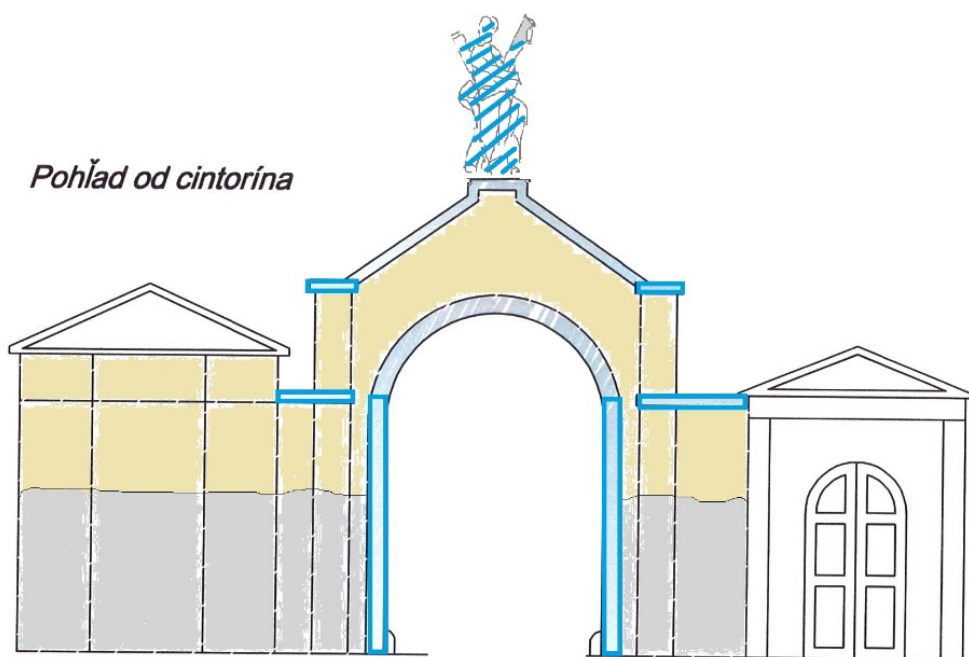
Prílohy:

1. Fotografická dokumentácia súčasného stavu,
2. Grafický návrh profilovania oltára,
3. Potvrdenia o členstve v Komore reštaurátorov,
4. Zámer na reštaurovanie KPU,

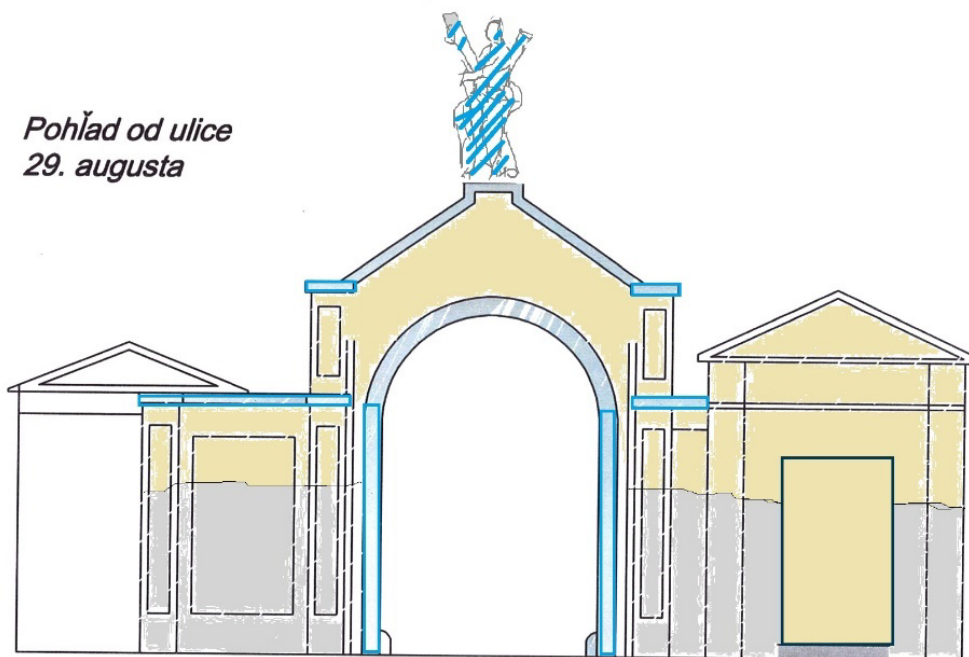

Návrh brány cintorína z prelomu 19.st. zdroj voľnedostupný internet, (webumenia).

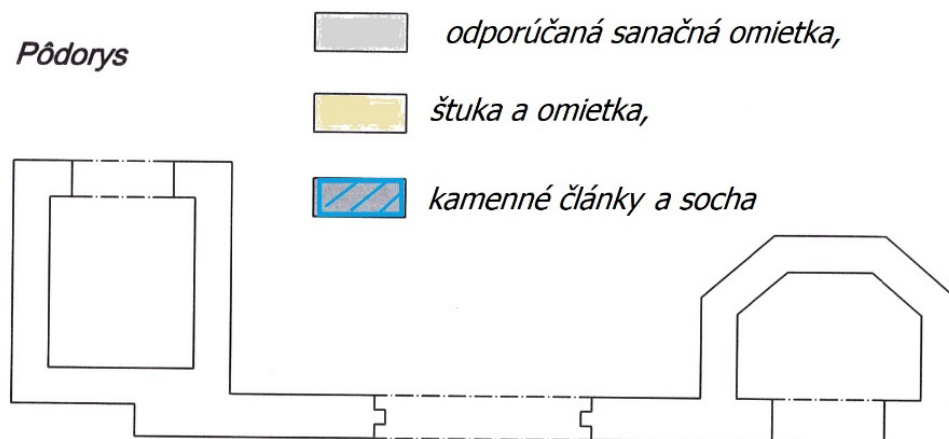
Pohľad od cintorína

*Pohľad od ulice
29. augusta*

Pôdorys

súčasný stav

Súčasný stav deštrukcie kamennej hmoty sochy,

Súčasný havarijný stav, narušené omietkové vrstvy, deštrukcia materiálu,

Súčasný havarijný stav, narušené omietkové vrstvy, deštrukcia materiálu,

ATELIÉR PRE PROJEKTOVANIE A DIAGNOSTIKU STAVIEB

STUPEŇ :	PRIESKUMY, POSUDKY
ČASŤ :	STATICKÝ POSUDOK

NÁZOV STAVBY	PORUCHY VSTUPNÝCH PORTÁLOV NKP ONDREJSKÉHO CINTORÍNA	
MIESTO STAVBY	BRATISLAVA, UL.29.AUGUSTA 7	
OBJEDNÁVATEĽ	RÍMSKOKATOLÍCKA CIRKEV FARNOSŤ BRATISLAVA - BLUMENTÁL	
AUTOR		
ZODP. SPRACOVATEĽ	ING. VLADIMÍR KOHÚT AUTORIZOVANÝ STAVEBNÝ INŽINIER	
SPOLUPRÁCA		
DÁTUM	3.3.2014	
ZÁKAZ. ČÍSLO	14 010	ZVÄZOK

PRODIS plus s.r.o., Prevádzka: Račianska 71, 831 02 Bratislava 3, Tel.: +421 903 425242, kohut@prodis.sk

OBSAH

1	VŠEOBECNÉ ÚDAJE	1
2	PODKLADY	1
3	ÚVOD	1
4	NÁLEZ	2
4.1	Vozová – hlavná brána so sochou sv. Ondreja	2
4.2	Brána pre peších	6
5	STATICKÉ POSÚDENIE PORÚCH	8
5.1	Vozová – hlavná brána so sochou sv. Ondreja	8
5.2	Brána pre peších	8
6	NÁVRH NEVYHNUTNÝCH OPATRENÍ	9
6.1	Vozová – hlavná brána so sochou sv. Ondreja	9
6.2	Brána pre peších	9

1 VŠEOBECNÉ ÚDAJE

Názov akcie : **Vstupné portály areálu Ondrejského cintorína**
Statický posudok porúch
Objednávateľ : Rímskokatolícka cirkev
Farnosť Bratislava – Blumentál
Vazovova 8, 811 07 Bratislava 1
Vypracoval : Ing. Vladimír Kohút, autorizovaný stavebný inžinier SKSI
Dátum : 3.3.2014
Zák. č. : 14 010

2 PODKLADY

- [1] Výzva na vykonanie nápravy, Mestská časť Bratislava – Staré Mesto, 6.11.2013
- [2] Technická obhliadka – podrobný vizuálny prieskum
- [3] Znalecký štandard – Posudzovanie technického stavu domu, bytov a nebytových priestorov (Technický a skúšobný ústav stavebný – 1993, č. 5722/93-50)
- [4] Ondrejský cintorín, Obuchová Viera, 2004
- [5] <http://www.katasterportal.sk/>
- [6] Ústredný zoznam kultúrnych pamiatok SR – Register nehnuteľných NKP

3 ÚVOD

Na základe podnetu správcu Ondrejského cintorína MARIANUM – Pohrebníctvo mesta Bratislavy vo veci poruchy stability a mechanickej odolnosti stavby vstupného portálu vyzval orgán štátneho stavebného dohľadu [1] vlastníka areálu k zabezpečeniu a predloženiu statického posudku porúch predmetnej stavby s návrhom na nevyhnutné úpravy.

Štátny stavebný dohľad rozšíril predmet posudku na obidva vstupné portály na ul. 29. augusta: vjazd do areálu cintorína (na obr.01 ozn. „A“) a tiež menšej brány pre vstup osôb (na obr.01 ozn. „B“).

Od 8.12.1988 je urbanizmus celého areálu Ondrejského cintorína chránený a evidovaný v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (ďalej len „ÚZPF“ pod ev.č.279/1. Pamiatkovú ochranu národných kultúrnych pamiatok požíva aj niekoľko desiatok hrobových kameňov, hrobiek, resp. kaplniek.

Vstupný portál „A“ je v ÚZPF evidovaný pod ev.č.279/3 a názvami „Vozová – hlavná brána so sochou sv. Ondreja“ a vstupný portál „B“ pod ev.č.279/11 a označením „Brána pre peších“.

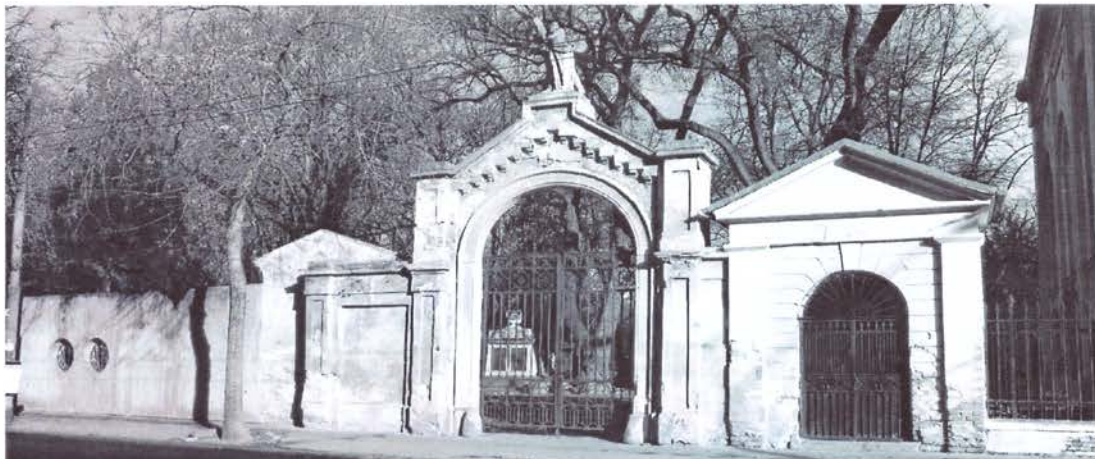
obr.01 Pôdorysná schéma Ondrejského cintorína [4] s označením posudzovaných „vstupných portálov“

4 NÁLEZ

4.1 VOZOVÁ – HLAVNÁ BRÁNA SO SOCHOU SV. ONDREJA

Neskoroklasicistický objekt postavený v polovici 19. storočia. Za kultúrnu pamiatku vyhlásený MK SSR 8.12.1988. Pri úprave Ondrejského cintorína na park, ktorá sa realizovala v rokoch 1978 – 1982 [4] zmenené zavesenie brány na murované ostenie. Ako medzikusy boli zabudované 2 oceľové rúry (obr.16 – 17), ktorých spodná časť je silno skorodovaná (obr.17).

Stav brány je podrobne zdokumentovaný na nasledujúcich fotografiách. V dôsledku použitia nevhodného náteru (vysoký difúzny odpor) pri obnove v osemdesiatych rokoch došlo k značnej deštrukcii povrchovej vrstvy omietok (obr.05 – 06).

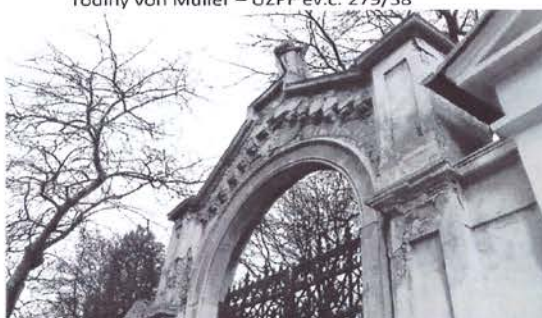
obr.02 vozová – hlavná brána so sochou sv. Ondreja, ÚZPF ev.č. 279/3 – pohľad z ulice 29.augusta

obr.03 S kontakt so zadnou stenou pohrebnej kaplnky rodiny von Müller – ÚZPF ev.č. 279/38

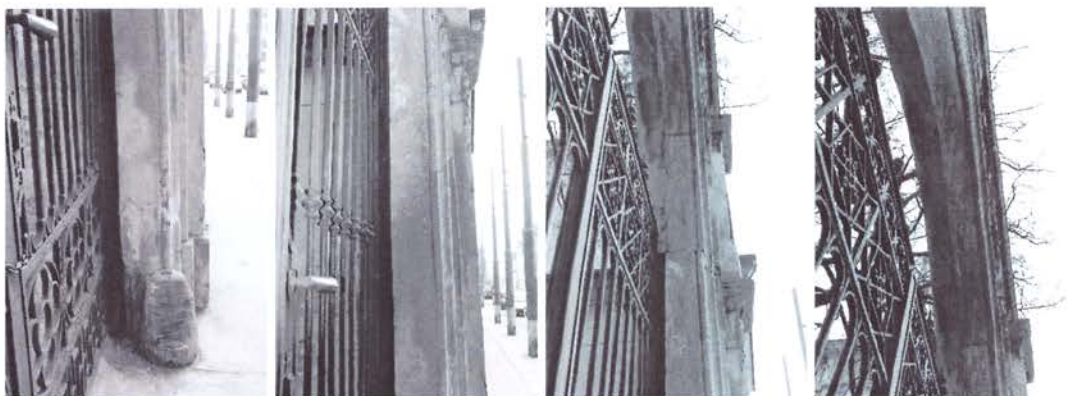
obr.04 J kontakt s prístennou kaplnkou Panny Márie - ÚZPF ev.č.279/4

obr.05 – 06 porušená omietka pod nevhodným náterom

obr.07 – 10 severné ostenie hlavnej brány – pohľad od ulice

obr.11 – 14 južné ostenie hlavnej brány – pohľad od ulice

obr.15 pohľad zvnútra na hlavnú bránu

obr.16 – 17 detaily novodobého kotvenia mreže brány do murovaného ostenia

obr.18 trhlina pod korunou južnej plochy

obr.19 trhlina v styku so susednou prícestnou kaplnkou

obr.20 – 23 južné ostenie hlavnej brány – pohľad zvnútra cintorína

obr.24 – 27 severné ostenie hlavnej brány – pohľad zvnútra cintorína

Trhlina na obr.18, ktorá sa smerom nadol zmenšuje je spôsobená vynúteným namáhaním muriva v styku koruny a hornej časti brány v dôsledku výrazných tepelnoobjemových zmien. Rovnako sú výsledkom tepelnoobjemových zmien trhliny v kontakte kamenných článkov ostenia brány s príľahlým tehlovým murivom, orientované v pozdĺžnom smere oblúka (v smere jeho klenutia) – vid' zvýraznené na obr.22,23,26 a 27.

4.2 BRÁNA PRE PEŠÍCH

Objekt v eklektickom slohu objekt postavený v polovici 19. storočia pri objekte bývalej márnice. Za kultúrnu pamiatku vyhlásený MK SSR 8.12.1988. V ÚZPF je NKP evidovaná pod ev.č.279/11. Pri úprave Ondrejského cintorína na park, ktorá sa realizovala v rokoch 1978 – 1982 [4] napojený na nové betónové oplotenie areálu južným smerom.

Južné ostie otvoru je porušené výraznou šikmou trhlinou (obr.28 – 29, detail na obr.35), prechádzajúcou v celej hrúbke muriva ostia, ktorá signalizuje nerovnomerný pokles základov brány.

Na základe vizuálneho prieskumu predpokladám, že hlavným dôvodom vzniku trhliny je porušená kanalizácia, ktorej vpust sa nachádza v tesnej blízkosti brány. Na základe skúsenosti so založením objektov v tejto oblasti predpokladám, že základovú pôdu tvoria zeminy tr.F (jemnozrnné zeminy) a k deformácii ostia došlo vplyvom zatekania z porušenej kanalizácie k základom, ktoré vyvolalo pod krajom základu zmenu konzistencie základovej zeminy a následné zníženie jej únosnosti. Vplyvom nerovnomerného sadnutia došlo k preťaženiu nosnej murovanej steny ostia vynúteným pretvorením.

Časť muriva brány nad trhlinou sa oprela o pribudovanú betónovú stenu oplotenia a klenbovým účinkom prenáša zaťaženie strednej a severnej časti brány.

Spodná časť kovových krídel brány (obr.33 – 34) je silno skorodovaná, funkčnosť závesov však nie je ohrozená.

obr.28 Brána pre peších – pohľad z ul.29.augusta s vyznačením trhliny a kanalizačnej vpuste

PRODIS plus s.r.o.
 ateliér pre projektovanie a diagnostiku stavieb
 Sídlo: Tvarožkova 17, 811 03 Bratislava
 Prevádzka: Račianska 71, 831 02 Bratislava
 tel.: +421 2 44645821, fax: +421 2 44645823, e-mail: kohut@prodis.sk

VSTUPNÉ PORTÁLY DO AREÁLU ONDREJSKÉHO CINTORÍNA
 STATICKÝ POSUDOK

obr.29 – 30 Brána pre peších – pohľad zvnútra cintorína s vyznačením trhlíny a kanalizačnej vpuste

obr.31 – 32 Brána pre peších – pohľad zvnútra cintorína

obr.33 – 34 Brána pre peších – pohľad zvnútra cintorína

obr.35 – 36 Brána pre peších – pohľad zvnútra – detaily trhlín

5 STATICKÉ POSÚDENIE PORÚCH

5.1 VOZOVÁ – HLAVNÁ BRÁNA SO SOCHOU SV. ONDREJA

Klasifikácia chýb a porúch podľa všeobecnej klasifikačnej stupnice [3]:

Hodnotíme stupňom IV – významná porucha, podstatne znižuje bezpečnosť, hospodárnu životnosť a úžitkové vlastnosti, objekt nie je však po stránke bezpečnosti ohrozený.

Klasifikácia chýb a porúch podľa závažnosti chýb statického pôsobenia a bezpečnosti konštrukcie [3]:

Hodnotíme stupňom S-V – konštrukcia s významnými poruchami s potrebou včasných oprav

Na základe statického posúdenia konštatujem, že zistené poruchy vozovej – hlavnej brány so sochou sv. Ondreja nepredstavujú vážnejšie ohrozenie mechanickej odolnosti a stability objektu.

5.2 BRÁNA PRE PEŠÍCH

Klasifikácia chýb a porúch podľa všeobecnej klasifikačnej stupnice [3]:

Hodnotíme stupňom IV – významná porucha, podstatne znižuje bezpečnosť, hospodárnu životnosť a úžitkové vlastnosti, objekt nie je však po stránke bezpečnosti ohrozený.

Klasifikácia chýb a porúch podľa závažnosti chýb statického pôsobenia a bezpečnosti konštrukcie [3]:

Hodnotíme stupňom S-V – konštrukcia s významnými poruchami s potrebou včasných oprav.

Na základe statického posúdenia konštatujem, že zistené poruchy brány pre peších nepredstavujú vážnejšie ohrozenie mechanickej odolnosti a stability objektu.

6 NÁVRH NEVYHNUTNÝCH OPATRENÍ

6.1 VOZOVÁ – HLAVNÁ BRÁNA SO SOCHOU SV. ONDREJA

- Zastaviť koróznny proces kovových krídel brány, vrátane závesov, účinným ochranným antikoróznym náterom.

Ostatným zásahom, ktoré nesúvisia s riešením akútneho stavu, ale len slúžia pre zlepšenie stavebnotechnického stavu národnej kultúrnej pamiatky (oprava a doplnenie omietok) musí predchádzať dôkladná predprojektová a projektová príprava za účasti metodika pamiatkovej starostlivosti.

6.2 BRÁNA PRE PEŠÍCH

- Bezodkladne preveriť stav kanalizácie a podľa zistení vykonať jej účinnú opravu.
- Zastaviť koróznny proces kovových krídel brány, vrátane závesov, účinným ochranným antikoróznym náterom.

V Bratislave, 3.3.2014

Záznam z obhliädky a prerokovania

Akcia: NKP: Brána vstupná (pre vozy), VI. 29. augusta,
Bratislava, NKP: Ondrejský cintorín

Dňa: 12.10.2020

Prítomní:

Mgr. art. Ferő - zodp. rešt.

Mgr. art. Želiaz - II

Ing. Pavlovic - KVZ

Mgr. Ferusová - za KPÚBA

1. Obhliädka a prerokovanie bolo zvolené na základe podnetu zodp. reštaurátora a uskutočnila sa na mieste.
2. zodp. reštaurátor oznámil KPÚBA ku dňu 16.10.2020 sa začne s realizáciou rešt. výskumu na pam. objekte: Vstupná brána (pre vozy), ktorá tvorí súčasť NKP: Ondrejský cintorín v Bratislave.
3. Rešt. výskum bude KPÚBA predložený do 30 dní, zodp. reštaurátor oznámí KPÚBA s náleznami aj skôr.
4. Dohodnuté bolo, že budú odstránené zavlhané omietky s prehĺbom 50 cm, do výšky cca 2,5 m. Pred odstránením omietok je nutné zmerať profily.
5. K prevozu sochy sv. Ondreja vyžiadať rozhodnutie KPÚBA (vlastník).

6. KPÚBA odporúča orezať konáre nad bránou.

Zapísala: Ferusová, dňa 12.10.2020

Záznam bol prečítaný a prítomnými na znak súhlasu podpísaný

Pavlovic

Ferusová
Želiaz

Ferusová

Ferusová

KRAJSKÝ PAMIATKOVÝ ÚRAD BRATISLAVA

Číslo: K PUBA-2019/15867-2/61298/FAN
Bratislava 17.07.2019

Krajský pamiatkový úrad Bratislava (ďalej len „KPÚ BA“), ktorý je miestne a vecne príslušným správnym orgánom na úseku ochrany pamiatkového fondu podľa § 9 ods. 5 a § 11 ods. 1 zákona NR SR č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu v znení neskorších predpisov (ďalej len „pamiatkový zákon“) a podľa § 46 zákona č. 71/1967 Zb. o správnom konaní v znení neskorších zmien a doplnkov (správny poriadok), na základe žiadosti vlastníka: Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Bratislava – Blumentál, Vazovova 8, 811 07 Bratislava 1, prijateľ dňa 20.06.2019, vydáva toto

rozhodnutie

podľa § 32 ods. 2 a 33 ods. 2 pamiatkového zákona k zámeru obnovy vstupnej brány (pre vozy) so sochou sv. Ondreja, ktorá je pamiatkovým objektom, zapísaným v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (ďalej len „ÚZPF“) pod evidenčným číslom 279/3, a tvorí súčasť nehnuteľnej národnej kultúrnej pamiatky (ďalej len „NKP“): **Ondrejský cintorín na ulici 29. augusta 7 v Bratislave**, ktorá je zapísaná v ÚZPF pod evidenčným číslom 279/1-110, a nachádza sa na území Pamiatkovej zóny Bratislava – centrálna mestská oblasť (ďalej len „predložený zámer“). Predložený zámer je podľa § 32 ods. 4 a § 33 ods. 4 pamiatkového zákona z hľadiska ochrany pamiatkových hodnôt danej NKP a záujmov chránených pamiatkovým zákonom **prípustný za predpokladu splnenia nasledovných podmienok:**

1. Predmetom obnovy bude celok pamiatkového objektu – brány, pozostávajúci z murovanej architektúry brány, kamennej sochy sv. Ondreja vo vrchole a dvojkrídlovej mrežovej kovovej výplne.
2. Obnovu brány realizovať metódami reštaurovania, opodstatnenou kombináciou konzervačnej a rekonštrukčnej metódy. Cieľom reštaurovania bude fyzická záchrana originálu a maximálne možné zachovanie autentickej hmotnej a pamiatkovej podstaty predmetu reštaurovania a tiež jeho kvalitné prezentovanie.
3. Reštaurovanie môže pripravovať a vykonávať iba reštaurátor – fyzická osoba s príslušnou špecializáciou, ktorá má odbornú spôsobilosť v zmysle § 33 ods. 7 písm. b) a c) pamiatkového zákona v nadväznosti na § 5 a § 5a zákona NR SR č. 200/1994 Z.z. o komore reštaurátorov a o výkone reštaurátorskej činnosti jej členov v znení neskorších predpisov v spolupráci so zodpovednou fyzickou osobou – statikom.
4. V rámci prípravy reštaurovania brány zabezpečí vlastník spracovanie:
 - a. **Stavebno-technického posudku brány s návrhom opatrení**, vypracovaný zodpovednou fyzickou osobou – statikom. Uvedená dokumentácia bude zameraná na posúdenie statických a vlhkostných poškodení brány exaktnými metódami, na zistenie príčin poškodení a navrhne primeraný spôsob nápravy klasickými metódami (t.j. takými, ktoré odstránia príčin poškodení pri využití prioritne neinvazívnych metód).
 - b. **Reštaurátorskej dokumentácie, stupeň: správa z reštaurátorského výskumu a návrh na reštaurovanie brány**. Uvedený stupeň reštaurátorskej dokumentácie bude po formálnej a obsahovej stránke vypracovaný v súlade s § 5 ods. 2 Vyhlášky Ministerstva kultúry SR

č. 231/2014 Z.z. (ktorou sa mení Vyhláška Ministerstva kultúry SR č. 253/2010 Z.z., ktorou sa vykonáva pamiatkový zákon). Súčasťou reštaurátorskej dokumentácie bude okrem iného umelecko-historický popis, rozbor a vyhodnotenie daného diela. Reštaurátorský výskum bude zameraný na overenie druhu a rozsahu všetkých nepôvodných dodatkov, opráv, výtvarnej a remeselníckej povahy, stanoví rozsah a charakter doplnkov, nových častí, rekonštrukcií a pod. Ďalej overí pôvodnosť (primárnosť a sekundárnosť) zachovaných povrchových úprav výtvarných súčastí (s určením stratigrafie jednotlivých vrstiev), špecifikuje technický stav pamiatky a pomenuje príčiny a dôsledky poškodení. Návrh na reštaurovanie bude vychádzať z výsledkov reštaurátorského výskumu, umelecko-historického rozboru daného diela a zo spracovaného stavebno-technického posudku s návrhom opatrení, na základe ktorých špecifikuje vhodný spôsob reštaurátorskej obnovy primeranými konzervačnými a rekonštrukčnými metódami. Bude obsahovať fotografickú dokumentáciu diela pred reštaurovaním, popis navrhovaných technologických postupov reštaurovania, návrh použitia materiálov, návrh rozsahu prípadných doplnkov, výtvarné zjednotenie retušami, záverečné úpravy a pod.

5. Koruny stromov, siahajúce nad bránu je potrebné vo vhodnom vegetačnom období (t.j. od 1. marca do 31. októbra) odborne orezať tak, aby neboli zdrojom poškodení brány.
6. Začiatok a predpokladané ukončenie reštaurátorského výskumu oznámia zodpovední spracovatelia KPÚ BA písomne.
7. Spracovaný stavebno-technický posudok s návrhom opatrení a reštaurátorskú dokumentáciu predloží vlastník na KPÚ BA spolu so žiadosťou o vydanie rozhodnutia minimálne 30 dní pred začatím plánovaných prác.
8. V prípade požiadavky na dočasné premiestnenie demontovateľných prvkov brány do reštaurátorského ateliéru si vlastník v zmysle § 24 ods. 3 pamiatkového zákona k tomuto zámeru vyžiada rozhodnutie KPÚ BA k dočasnému premiestneniu. V žiadosti vlastník uvedie miesto a predpokladanú dobu trvania dočasného premiestnenia.
9. Štátny pamiatkový dohľad vykonáva v zmysle § 33 ods. 8 pamiatkového zákona KPÚ BA.
10. Každú zmenu oproti alebo nad rámec tohto rozhodnutia je nutné prerokovať a schváliť KPÚ BA.

Toto rozhodnutie stráca platnosť po uplynutí troch rokov odo dňa nadobudnutia jeho právoplatnosti, ak v tejto lehote nebol vykonaný úkon, na ktorý sa vzťahuje.

Odôvodnenie

KPÚ BA začal konanie na základe žiadosti vlastníka: Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Bratislava – Blumentál, Vazovova 8, 811 07 Bratislava 1, prijatej dňa 20.06.2019, o vydanie rozhodnutia k zámeru obnovy vstupnej brány (pre vozy) so sochou sv. Ondreja, ktorá je pamiatkovým objektom zapísaným v ÚZPF pod evidenčným číslom 279/3 a tvorí súčasť NKP: Ondrejský cintorín na ulici 29. augusta 7 v Bratislave, ktorý je zapísaný v ÚZPF pod evidenčným číslom 279/1-110, a nachádza sa na území Pamiatkovej zóny Bratislava – centrálna mestská oblasť.

Uvedená pamiatka predstavuje komplexné dielo, zahŕňajúce okrem architektonickej aj zložku sochársku a umelecko-historickú. Všetky tieto súčasti sa vyznačujú vysokou výtvarnou kvalitou, ktorá svedčí o jednotnom návrhu. Na základe istých formálnych znakov a porovnaní možno usudzovať, že brána je dielom bratislavských staviteľov Feiglerovcov. Socha sv. Ondreja je príkladom kvalitnej exteriérovej sochárskej práce, čerpajúcej z barokových predlôh. Autor sochy nie je známy, avšak predpokladá sa, že vznikla v niektorej z miestnych kamenosochárskych dielní. Rovnako dvojkrídlová kovová mrežová výplň sa vyznačuje kvalitným spracovaním, jej ornamentika využíva gotizujúce motívy. Stavebno-technický stav brány je narušený, badateľné je zavlhnutie muríva brány, oddeľovanie veľkých plôch omietok od podkladu, znečistenie, erózia a úbytok hmôt a modelácie kamenárskych prvkov, korózia kovových výplní.

KPÚ BA posúdil predloženú žiadosť z hľadiska ochrany pamiatkového fondu v zmysle príslušných ustanovení pamiatkového zákona. Pri posudzovaní predloženého zámeru obnovy zobrať

správny orgán do úvahy nasledovné: súčasný stavebno-technický stav brány a stav jej prezentovania v kontexte celej NKP, základnú ochranu pamiatky v zmysle § 27 ods. 1 a 2 pamiatkového zákona, pamiatkové hodnoty predmetného diela, príslušné ustanovenia pamiatkového zákona a Vyhlášky Ministerstva kultúry SR č. 231/2014 Z.z.

S ohľadom na pamiatkové a kultúrno-spoločenské hodnoty predmetnej brány je realizácia jej obnovy možná iba metódami reštaurovania, po spracovaní stavebno-technického posudku s návrhom opatrení a príslušnej reštaurátorskej dokumentácie. Rozsah spracovania reštaurátorskej dokumentácie je stanovený citovanou Vyhláškou Ministerstva kultúry SR. Spracovanie stavebno-technického posudku s návrhom opatrení je potrebné z dôvodu exaktného overenia súčasného stavebno-technického stavu celku brány a následného stanovenia náležitého spôsobu jej obnovy.

Podmienky uvedené vo výrokovej časti tohto rozhodnutia vyplývajú zo základnej ochrany NKP, z ochrany originálnych prvkov a riešení pamiatky, z ochrany pamiatkových hodnôt danej NKP, z potreby detailnejšieho rozpracovania navrhovanej obnovy vo forme dokumentácií, ktoré je nutné opätovne posúdiť správnym orgánom na ochranu pamiatkového fondu, ako aj z príslušných ustanovení pamiatkového zákona a citovanej Vyhlášky Ministerstva kultúry SR. Plánovanou obnovou a pri dodržaní podmienok, stanovených vo výrokovej časti tohto rozhodnutia, nebudú narušené pamiatkové hodnoty predmetnej NKP.

Vzhľadom na uvedené, rozhodol správny orgán tak, ako je uvedené vo výrokovej časti tohto rozhodnutia.

Poučenie

Proti tomuto rozhodnutiu je možné podať odvolanie v lehote 15 dní od jeho doručenia na Krajský pamiatkový úrad Bratislava, Leškova 17, 811 04 Bratislava. Toto rozhodnutie je preskúmateľné súdom po vyčerpaní riadnych opravných prostriedkov.

PhDr. Karel Prášek
poverený vedením úradu

Rozhodnutie sa doručuje:

Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Bratislava – Blumentál, Vazovova 8, 811 07 Bratislava 1

Na vedomie:

Marianum – Pohrebništvo mesta Bratislavy, p.o., Šafárikovo nám. 3, 811 02 Bratislava 1

Na založenie do spisu:

KPÚ BA

17.07.2019

KPUBA-2019/15867-2/61298/FAN

3 / 3

KRAJSKÝ
PAMIATKOVÝ ÚRAD
BRATISLAVA

Číslo: K PUBA-2020/20144-3/88732/FAN

Doložka právoplatnosti

Predmet rozhodnutia: k zámeru obnovy vstupnej brány (pre vozy) so sochou sv. Ondreja, ktorá je pamiatkovým objektom, zapísaným v Ústrednom zozname pamiatkového fondu SR (ďalej len „ÚZPF“) pod evidenčným číslom 279/3, a tvorí súčasť nehnuteľnej národnej kultúrnej pamiatky: Ondrejský cintorín na ulici 29. augusta 7 v Bratislave, ktorá je zapísaná v ÚZPF pod evidenčným číslom 279/1-110, a nachádza sa na území Pamiatkovej zóny Bratislava – centrálna mestská oblasť

Dátum vydania rozhodnutia: 17.07.2020

Spisová značka rozhodnutia: K PUBA-2019/15867-2/61298/FAN

Dátum nadobudnutia právoplatnosti: 30.08.2019

Dátum nadobudnutia vykonateľnosti:

Dátum vytvorenia doložky: 30.10.2020

Vytvorila: Mgr. Natália Ferusová

Schválil: Ing.arch. Ján Mackovič

Poznámka:

1. Rímskokatolícka cirkev, Farnosť Bratislava – Blumentál, Vazovova 8, 811 07 Bratislava 1
2. Marianum – Pohrebničníctvo mesta Bratislavy, p.o., Šafárikovo nám. 3, 811 02 Bratislava 1
3. Miestny úrad Bratislava – Staré Mesto, Vajanského nábr. 3, 814 21 Bratislava 1

KOMORA REŠTAURÁTOROV

OSVEDČENIE

na špecializáciu reštaurovania
v oblasti

**S1 - REŠTAUROVANIE DREVENÝCH POLYCHRÓMOVANÝCH
SÔCH, DREVENÝCH OLTÁRNYCH ARCHITEKTÚR
A DREVENÝCH ARCHITEKTONICKÝCH ČLÁNKOV
V NADVÄZNOSTI NA HISTORICKÚ ARCHITEKTÚRU**

*

**S6 - REŠTAUROVANIE KAMENNÝCH POLYCHRÓMOVANÝCH
SÔCH, KAMENNÝCH ARCHITEKTONICKÝCH ČLÁNKOV,
MURIVA A NADVÄZUJÚCICH OMIETOK V INTERIÉROCH
A EXTERIÉROCH HISTORICKEJ ARCHITEKTÚRY**

*

**S11 - REŠTAUROVANIE ŠTUKOVÝCH
ARCHITEKTONICKÝCH ČLÁNKOV A SÚVISIACICH OMIETOK**

*

Mgr. art.

JÁN FEČO

Číslo osvedčenia:

360/215

Špecializovaná reštaurátorská skúška vykonaná:

10. 3. 2008, 6. 10. 2008, 13. 3. 2009,
29. 10. 2018

[Signature]
predseda skúšobného senátu

[Signature]
predseda predstavenstva
Komory reštaurátorov

